

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“Azərbaycanda və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin
vergiyə cəlb edilməsinin müqayisəli təhlili” mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Qəhrəmanov Şəmistan Tofiq oğlu

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov F.S

“ ____ ” _____ 20 __ -ci il

“Azərbaycanda və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin müqayisəli təhlili” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403 – Maliyyə
İxtisaslaşma: “Vergi və vergiqoyma”

Qrup: 612

Magistrant

Qəhrəmanov Şəmistan Tofiq oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.e.n., dos. Rzayev Z.H.

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.e.n., dos. Seyfullayev İ.Z.

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., professor Kəlbəyev Y.A.

_____ **imza**

BAKİ – 2019

“Comparative Analysis of Taxation of Legal Entities in Azerbaijan and Economically Developed Countries”

Summary

The relevance of the research: In the globalizing world, one of the most important means to ensure the budget expenditure of developed countries is taxes. In some countries, 90 percent of budget revenues are tax-exempt. These indicators are the key indicator of the relevance of the research.

Purpose and tasks of the research: The main objective of the research is to compare existing taxation mechanisms in Azerbaijan using taxation mechanisms of legal entities in economically developed countries. Creating a favorable environment for businesses to work better through legitimate means by creating a tax environment that they can obtain from discounts.

Research methods used: As with the main methods used in the décor, we can observe and display realistic statistical information. When each taxable variable is subject to taxation, it also stimulates taxpayers, and also stimulates the long-term activities of newly established legal entities.

Research restrictions: There is a lack of taxpayers in Azerbaijan and economically developed countries. In this case, effective comparative analysis is not possible.

The results of the study: If there are no tax incentives available, legal entities may also be able to pay taxes on non-legal ways after a certain period of time. However, if the government controls the economic and political situation, the government can reduce economic growth by lowering certain taxes over certain periods of time.

Scientific-practical significance of the results: The application of these results will show us the taxes that hinder the normal functioning of legal entities. Thus tax evasion will be reduced.

Key words: *legal entities, economically developed country, statistics, comparative analysis.*

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları
AFR	Almaniya Federativ Respublikası
ƏDV	Əlavə dəyər vergisi
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
\$	Dollar

Mündəricat

GİRİŞ	4
I Fəsil.Hüquqi şəxs və onların vergiyə cəlb edilməsinin nəzəri əsasları	8
1.1Hüquqi şəxs anlayışı və onun təşkili forması.....	8
1.2Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərə münasibətdə dövlətin vergi siyasəti.....	14
1.3Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemi və onun əsas xüsusiyyətləri.....	21
II Fəsil Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi xüsusiyyətləri	27
2.1Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödəməli olduqları vergilər və onların xüsusiyyətləri.....	27
2.2Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödədiyi vergilərin büdcə daxilolmalarına təsiri.....	37
III Fəsil Hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi və ondan Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemində istifadə imkanları	47
3.1 İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin əsas xüsusiyyətləri.....	47
3.2Azərbaycanda hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirilmə istiqamətləri.....	72
Nəticə və Təkliflər	77
İstifadə edilmiş ədəbiyyatlar	79
Cədvəllərin siyahısı	82
Şəkillərin siyahısı	82

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Vergi dövlətin mövcud davamlı stabil vəziyyətinin qorunub saxlanması üçün ən əsas alətlərdən biridir. Qədim zamanlardan yaranan vergilər, gündəlik həyatımızda da qarşımıza çıxır. Qloballaşan dünyada inkişaf etmiş ölkələrin büdcə xərclərinin təmin olunması üçün ən əsas vasitələrdən biri də vergilərdir. Bəzi ölkələrdə isə büdcə gəlirlərinin 90 faizini vergilər təşkil edir

Bilidiyimiz kimi Azərbaycan Respublikası günü gündən inkişaf edir. Bu inkişafın davamlı olması üçün büdcəyə daxil olan gəlirlərin stabil və artan istiqamətdə axınını yaratmalıyıq. Bunun üçün də hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi qanunlarını beynəlxalq səviyyədəki qanunlara yaxınlaşdırmalıdır. Həddən artıq çox vergi ödəmək hüquqi şəxslərin bir qisminin vergidən yayınmasına gətirib çıxarır. Bu halların qarşısını almaq və hüquqi şəxslərin bütün əməliyyatlarının qanuni qaydada olması üçün iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin uzun illər ərzində yaratdığı təcrübəsindən istifadə edə bilərik.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi. Tədqiqatımızda qoyulmuş əsas problem ölkəmizdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi mexanizmlərinin araşdırılmasıdır. Belə ki, dövriyyəsi kifayət qədər böyük olan hüquqi şəxslərlə, fəaliyyətə yeni başlamış hüquqi şəxslər eyni faiz dərəcəsində vergiyə cəlb olunurlar. Bu isə həmin hüquqi şəxslərin müəyyən zaman sonra fəaliyyətlərini dayandırmalarına səbəb olur. Bu tədqiqatda, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin vergiyə cəlb olunması dərəcələri, xüsusi ilə də fərqli dövriyyəyə sahib olan hüquqi şəxslərin 3 və ya 4 cür müxtəlif vergi dərəcələrinə cəlb edilmələri haqqında ətraflı məlumatlar qeyd edilmişdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi mexanizmlərindən istifadə edərək Azərbaycanda mövcud vergiyə cəlb edilmə mexanizmlərini müqayisə etmək və elmi-nəzəri analiz nəticəsində ölkəmizdəki hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb

olunması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi yollarını axtarmaqdır. Hüquqi şəxslərin güzəştlər əldə edə biləcəyi vergi mühiti yaratmaqla, onların qanuni yollardan istifadə edərək daha yaxşı fəaliyyət göstərmələri üçün əlverişli mühit yaratmaq.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı - ölkəmizdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunması mexanizmlərinin araşdırılması və bu araşdırmanın nəticəsi müvafiq olaraq ortaya bu kimi suallar çıxarır. Hansı vergi növləri sahibkarların fəaliyyətinə maneə törədir, hansı vergi növlərində düzəlişlərin edilməsi iqtisadi inkişafa təkan verə bilər və s. Tədqiqatın predmeti isə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin uzun illər boyu bu günkü hala gətirib çıxardıqları vergi sistemlərindən, vergi güzəştlərindən və dəyişən faiz dərəcəsinə sahib vergi növlərindən istifadə edərək Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunma mexanizmlərini inkişaf etdirməkdir.

Tədqiqat metodları. Disertasiyada istifadə olunan əsas metodlar kimi, müşahidə və real statistik məlumatları göstərə bilərik. Müşahidələrimiz əsasında belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, hər bir vergi dəyişən dərəcədə vergiyə cəlb olunduqda bu həm vergi ödəyiciləri üçün stimulyar yaradır, həm də ki fəaliyyətə yeni başlayan hüquqi şəxslərin uzun müddətli fəaliyyətinə təkan verir.

Tədqiqatın informasiya bazası. 1-ci və 2-ci fəsildə əsas informasiya mənbəyi olaraq Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsini göstərə bilərik. Növbəti fəsildə isə həm xarici dilli ədəbiyyatlardan (Fransız, İngilis və Türk dillərində) həm də ki qəzet və jurnallardakı məqalələrdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın mədudiyyətləri

Disertasiyanı araşdıran zaman Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi ilə, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdəki hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilmələri arasında fəqli nüanslar ortaya çıxır. Müəyyən sayda vergilər

iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə mövcud olsa da, Azərbaycan Respublikasında həmin vergilər və onlara uyğun alternativ vergilər yoxdur. Belə olan halda effektiv müqayisəli təhlil aparıla bilinmir.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat nəticəsində sözügedən mövzu üzrə diqqətə layiq elmi-praktiki nəticələr əldə olunmuşdur. İqtisadi cəhətdən inkişaf üçün lazımi metodlara baxılmış və praktiki cəhətdən özünü sübut edən halların ölkəmizə tətbiqi haqqında fikirlər irəli sürülmüşdür. Bu nəticələrin tətbiqi, özü özlüyündə hüquqi şəxslərin normal fəaliyyətinə maneə yaradan vergiləri bizə göstərəcək. Beləliklə də vergidən yayınma halları azalacaq. Hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi onlar tərəfindən könüllü surətdə qəbul ediləcək. Səbəb isə çox sadədir. Belə ki, tətbiq edilən güzəştlər sayəsində ilk illər müəyyən vergiləri ödəməkdən azad ola bilərlər və dövlət tərəfindən beynəlxalq mühitdə fəaliyyət göstərmələri üçün köməklik göstərilə bilər. Bu halların hamısı hüquqi şəxslərdə vergi ödəyicisi olmaq üçün motivasiya yaradacaq.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi. Dissertasiya işi ümumilikdə 3 fəsildən ibarətdir. 1-ci fəsil “Hüquqi şəxs və onların vergiyə cəlb edilməsinin nəzəri əsasları” adlanır. Bu fəsil 3 paragrafdan ibarətdir. Birinci paragrafda “Hüquqi şəxs anlayışı və onun təşkili forması” haqqında ətraflı məlumatlar qeyd olunmuşdur. 2- ci paragrafda “Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərə münasibətdə dövlətin vergi siyasəti” haqqında qeydlər edilib. 3- cü fəsildə isə “Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemi və onun əsas xüsusiyyətləri” mövzusu araşdırılıb. Bu fəsil hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin nəzəri əsasları həsr olunmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin təşkili formaları araşdırılmış, hüquqi şəxslərə münasibətdə respublikamızda həyata keçirilən vergi siyasətindən bəhs edilmiş, Azərbaycan Respublikasının vergi sistemi və onun əsas xüsusiyyətləri təhlil olunmuşdur.

2-ci fəsil “Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi xüsusiyyətləri” adlanır. Bu fəsil 2 paraqraftan ibarətdir. 1-ci paraqrafta “Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödəməli olduqları vergilər və onların xüsusiyyətləri” haqqında ətraflı məlumatlar qeyd edilmişdir. 2- ci paraqrafta isə “Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödəməli olduqları vergilər və onların xüsusiyyətləri” təhlil edilmişdir. Bu fəsil Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödədikləri vergilər və həmin vergilər üzrə spesifik faiz dərəcələri haqqındadır. Bundan əlavə olaraq bu fəsildə 2015- ci ildən 2018 – ci ilə qədər Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödədikləri vergilər və həmin vergilərin miqdarı haqqında ətraflı məlumatlar qeyd olunmuşdur.

3 – cü fəsil “Hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi və ondan Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemində istifadə imkanları” adlanır. Bu fəsil 2 paraqraftan ibarətdir. 1- ci paraqrafta “İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin əsas xüsusiyyətləri” haqqında məlumatlar verilib. 2–ci fəsildə isə “Azərbaycanda hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirilmə istiqamətləri” haqqında təhlil aparılmışdır. Bu fəsil iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə vergi sistemi, hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi və hüquqi şəxslərin əldə edə biləcəyi vergi güzəştləri qeyd edilmişdir. Bundan əlavə olaraq, həmin vergilər və vergi güzəştləri, Azərbaycanda hüquqi şəxslərin cəlb edildikləri vergilərlə müqayisə edilib və ölkəmizdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirilmə istiqamətləri üzrə nəzərə çarpacaq qeydlər edilmişdir.

Disertasiyada nəticə və təkliflərdə qeyd olunmuşdur. Disertasiya işində 37 sayda ədəbiyyatdan istifadə edilmişdir. Belə ki, disertasiya kompyuterdə yazılmış səhifələrin və müəyyən sayda şəkillərin əlavə edilmiş formasından ibarətdir.

Fəsil 1. Hüquqi şəxs və onların vergiyə cəlb edilməsinin nəzəri əsasları.

1.1 Hüquqi şəxs anlayışı və onun təşkili forması.

Hüquqi şəxs – Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyə və ya xarici ölkələrin qanunvericiliyinə uyğun şəkildə hüquqi şəxs statusu yaratmış, müstəqil balansla malik olan müəssisələr və təşkilatlardır. Hüquqi şəxslər sahib olduqları əmlaklarla öhdəliklərinə görə cavabdehlik daşıyırlar. Bu anlayış Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində, 13.2.2. Maddəsi kimi qeyd olunmuşdur. Hüquqi şəxslər xüsusi bir qurum olub, fiziki şəxslərin, hüquqi şəxslərin və ya hüquqi və fiziki şəxslər toplusunun birləşməsi əsasında ortaya çıxmışdır. Hüquqi şəxslər üzvlüyə əsaslanıb, sahibkarlıq fəaliyyəti göstərə və ya göstərməyə bilər.

Hüquqi şəxs anlayışını öyrəndiyimizə görə indi keçək növbəti mərhələyə. Hüquqi şəxs necə yaradılır?

Hüquqi şəxs yaradılması haqda ətraflı məlumatlar Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində qeyd edilmişdir. Belə ki, hüquqi şəxsin yaradılması üçün ilk öncə o təsis edilir və nizamnaməsi hazırlanır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, hüquqi şəxs bir neçə təsisçi tərəfindəndə yaradılması mümkündür. Belə olan halda isə, təsisçilər müqavilə bağlayırlar. Həmin müqavilədə hüquqi şəxsin nizamnaməsi, birgə fəaliyyət qaydaları, öz əmlaklarının nizamnaməyə keçirilməsi və nizamnamədə həmin təsisçilərin iştirak şərtləri müəyyənləşdirilir. Təsisçilər yaradılmış olan hüquqi şəxs üzrə onun dövlət qeydiyyatına alınmasına qədər olan öhdəliklərə və hüquqi şəxsin yaradılması ilə əlaqədar olan öhdəliklərə görə birgə məsuliyyət daşıyırlar.

İndi isə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinin elektron səhifəsində hüquqi şəxslər haqqında yerləşdirilmiş məlumatlar haqqında sizə danışmaq istəyirəm.

Hüquqi şəxslər 2 qrupa ayrılır. Bunlar aşağıdakılardır.

1) Kommersiya hüquqi şəxsləri

2) Qeyri kommersiya hüquqi şəxsləri

Kommersiya hüquqi şəxslərinin fəaliyyət göstərməsinin əsas məqsədi kimi mənfəət əldə edilməsini göstərə bilərik. Kommersiya hüquqi şəxslərinə qapalı səhmdar cəmiyyəti, açıq səhmdar cəmiyyəti, əlavə məsuliyyətli cəmiyyət, məhdud məsuliyyətli cəmiyyət, kommandit ortaqlıq və tam ortaqlığını nümunə olaraq göstərmək olar. Qeyri kommersiyalara ictimai birliklər, kooperativlər, yerli özünüidarəetmə orqanları, dövlət idarəetmə orqanları, hüquqi şəxslərin ittifaqları və fondlar daxildir. Onlar haqqında ətraflı məlumatları aşağıda qeyd ediləcək.

Hüquqi şəxslər **təşkilatı-hüquqi formalarına** görə aşağıdakı kimidir.

- a) Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti
- b) Açıq Səhmdar Cəmiyyəti
- c) Əlavə məsuliyyətli cəmiyyət
- d) İttifaqlar
- e) Fondlar
- f) İctimai birliklər (təşkilatlar)
- g) Kooperativlər
- h) Məhdud məsuliyyətli cəmiyyət
- i) Yerli özünüidarəetmə orqanları
- j) Kommandit ortaqlığı
- k) Dövlət idarəetmə orqanları
- l) Tam ortaqlıq
- m) Digər qeyri-kommersiya təşkilatı
- n) Digər kommersiya təşkilatları

Gəlin indi də bu formalar haqqında ətraflı məlumatlara nəzər salaq.

Qapalı səhmdar cəmiyyəti – səhmləri qabaqcadan müəyyənləşdirilmiş şəxslər arasında və ya öz təsisçiləri arasında yayılan cəmiyyətdir. Bu formadakı cəmiyyətdə, buraxılan səhmlər üçün açıq abunə yazılışı aparıla bilinmir və yaxud digər yollarla onları əldə edilməsi üçün şəxslərin qeyri-məhdud dairələrinə təklif edə bilinmir. Qapalı səhmdar cəmiyyətində üzvlərin sayı müvafiq icra hakimiyyəti tərəfindən müəyyən edilir. Bəzən qapalı səhmdar cəmiyyətində üzvlərin sayı müəyyən olunmuş səviyyədən daha çox olur. Belə olan halda, həmin qapalı səhmdar cəmiyyəti 1 il müddətində açıq səhmdar cəmiyyətinə çevrilir. Qeyd olunmuş 1 il müddətindən sonra həmin səhmdar cəmiyyəti hələdə üzv sayı normasını keçmişdirsə, ləğv olunur. Mülki Məcəllədə də qeyd olunduğu kimi, qapalı səhmdar cəmiyyətləri bəzi sənədləri hərkəsə açıq şəkildə dərc etməlidir. Bu haqda daha ətraflı məlumatlar Mülki Məcəllənin 99 – cu maddəsində qeyd edilmişdir.

Açıq səhmdar cəmiyyəti – elə bir cəmiyyətdir ki, burada üzvlər özlərinə aid olan səhmləri digər səhmdarların icazəsi olmadan özgəninkiləşdirə bilirlər. Qapalı səhmdar cəmiyyətindən fərqli olaraq, açıq səhmdar cəmiyyətlərində buraxdıqları səhmlərin sərbəst satışını və açıq abunə yazılışını həyata keçirə bilirlər. Bundan əlavə olaraq, açıq səhmdar cəmiyyətlərinin mühasibat balansları, illik hesabatları və aşağıdakı digər məlumatları hamıya əlçatan olması üçün hər il müvafiq olaraq dərc edilməlidir.

- 1) İctimai lahiyələr
- 2) İntestisiyaların mənbəyi və həcmi
- 3) İdarəetmə orqanlarının üzvləri üçün verilən ödənişlər
- 4) İnkişaf siyasəti
- 5) İdarəetmə strukturu
- 6) Aidiyyəti şəxslər ilə bağlanmış əqdlər, xüsusi əhəmiyyətli əqdlər
- 7) Hesabat dövrü üçün müvafiq maliyyə göstəriciləri;

- 8) Cəmiyyətin qiymətli kağızları üzrə gəlirlik və onların dövriyyəsi
- 9) Cəlb olunmuş maliyyə vəsaitləri.

Əlavə məsuliyyətli cəmiyyət – bir və ya daha çox şəxs tərəfindən təsis edilir. Beləki nizamnamə kapitalı nizamnaməyə müvafiq olaraq müəyyən edilmiş miqdarda paylara bölünür. Belə cəmiyyətin üzvləri onun öhtəliklərinə görə öz qoyduqları vəsait miqdarının cəmiyyətin nizamnamə kapitalı ilə müəyyənləşdirilən, hamı üçün eyni dərəcədə olan misli miqdarında öz əmlakları ilə bərabər subsidiar məsuliyyət daşıyırlar.

Məhdud məsuliyyətli cəmiyyət- bir və ya daha çox şəxs (hüquqi, fiziki, hüquqi və fiziki) tərəfindən yaradılaraq, nizamnaməyə müvafiq olaraq paylara bölünən cəmiyyətdir. Məhdud məsuliyyətli cəmiyyətin əsas xüsusiyyətlərindən biri də budur ki, hər bir üzv qoyduğu məbləğ nisbətində öhdəlik daşıyır. Bu qayda üzvlərin öz şəxsi əmlaklarını qorumaqlarına yardımcı olur. Bundan əlavə olaraq, məhdud məsuliyyətli cəmiyyət iştirakçılarının üçüncü şəxs qarşısında olan öhdəliklərinə cavabdeh deyildir. Cəmiyyətin yaradılması üçün ümumi yığıncaq keçirilir, müqavilə bağlanılır, cəmiyyətin yaradılması haqqında qərar qəbul edilir, nizamnamə kapitalı ödənilir və nizamnamə hazırlanır.

Kommandit ortaqlığı- öz xüsusiyyətləri ilə fərqlənən bu ortaqlıqda , iştirakçılar ortaqlığın adından fəaliyyət göstərir və öz əmlakı ilə ortaqlığın öhtəliklərinə görə məsuliyyət daşıyır. Bununla yanaşı olaraq ortaqlığın bir qrup iştirakçılarında vardır ki, həmin üzvlər sahibkarlıq fəaliyyətində iştirak etmir və qoyduğu məbləğ miqdarında risk daşıyır. Hər bir şəxs sadəcə 1 kommandit ortaqlığı tərkibində tam ortaqlıq olma hüququna sahibdir.

Tam ortaqlıq – deyilərkən elə bir ortaqlıq nəzərdə tutulur ki, ortaqlıq tərkibindəki hər bir iştirakçı nizamnaməyə uyğun şəkildə ortaqlıq adından sahibkarlıq

fəaliyyəti göstərir və öz əmlakı ilə ortaqlığın öhdəliklərinə görə cavabdehlik daşıyır. Hər bir şəxs sadəcə 1 tam ortaqlığın tərkibində tam ortaqlıq hüququna sahibdir.

Hüquqi şəxslərin ittifaqları - deyərkən bunlar nəzərdə tutulur. Kommersiya təşkilatları sahibkarlıq fəaliyyətlərini əlaqələndirmək, ümumi mənaferini müdafiə etmək və təmsil etmək üçün ittifaqlar yarada bilərlər. İttifaqın iştirakçıları hüquqi şəxs hüquqlarını və özlərinin müstəqilliyini saxlayırlar. İttifaqın təsisçilərinin ittifaqa verdikləri əmlak ittifaqın mülkiyyəti sayılır və ittifaq ümumi əmlakdan ittifaqın nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş məqsədlər üçün şəkildə istifadə edir. Buna baxmayaraq ittifaq iştirakçılarının öhdəliklərinə görə məsuliyyət daşımır. Belə ki , ittifaqın iştirakçıları ittifaqın öhdəliklərinə müvafiq surətdə nizamnaməyə uyğun şəkildə subsidiar məsuliyyət daşıyırlar.

Fondlar - fond üzvlüyü nəzərə alınmadan, fiziki, hüquqi, fiziki və hüquqi şəxslərin birləşərək öz əmlak haqları sayəsində təsis etdikləri, təhsil , mədəni , xeyriyyə , sosial və digər faydalı məqsədlər üçün yaradılan təşkilatdır. Belə bir maddə vardır ki, fond yaradılarkən müəyyən edilən nizamnamə kapitalı məbləği 10.000 manatdan aşağı olmamalıdır. Təsisçilərin fonda verdikləri əmlaklar fondun mülkiyyəti hesab olunur. Fond isə həmin əmlakları nizamnamədə nəzərdə tutulmuş məqsədlərə uyğun şəkildə istifadə edir. Bundan əlavə olaraq, fond hər il şəxsi əmlakından istifadə edəcəyinə görə hesabatı dərc etməlidir. Fondlar haqqında digər maraqlı müddəa odur ki , fond öz təsisçilərinin öhdəlikləri , təsisçilər isə fondun öhdəlikləri üçün heç bir məsuliyyət daşımırırlar.

İctimai birliklər – vətəndaşların mənafe ümumiliyinə əsaslanaraq yaradılan könüllü birləşmələrdir. Bu birliklər yaradılarkən təşəbbüsçülər təsis yığıncağını dəvət edirlər. Onların köməyi ilə nizamnamə qəbul edilir. Ölkəmizdə yaşayan hər bir şəxs ictimai birliklərə üzv ola bilərlər. İctimai birliklər də öz növbəsində qeydə alındıqları gündən başlayaraq hüquqi şəxslər hesab edilirlər.

Təsisçilərin birliyə verdikləri əmlak isə birliyin mülkiyyəti hesab olunur. İctimai birliklər isə öz növbəsində həmin əmlakları nizamnamədə nəzərdə tutulmuş məqsədlərə uyğun şəkildə istifadə edirlər.

Kooperativlər – sayları 5 dən az olmayan fiziki, hüquqi, fiziki və hüquqi şəxslərin birləşməsi əsasında yaranan və könüllülük prinsipinə əsaslanır. Burada iştirakçıların maddi tələbatlarını ödəmək üçün üzvlərin əmlak pay haqları birləşdirilir. Kooperasiyalarda üzvlük haqqı deyilən bir anlayış mövcuddur. Hüquqi şəxslər kooperasiyaların üzvlüyünə daxil olarkən müəyyən məbləğdə ödəniş həyata keçirirlər. Fəaliyyət xüsusiyyətlərinə görə kooperativlər istehlak kooperativləri, istehsal kooperativləri, və ya qarışıq növlü kooperativlər ola bilərlər.

Ümumi olaraq hüquqi şəxs anlayışı aşağıdakı 2 mənada işlədilir.

a) Mülki hüquq instutu

b) Konstruksiya

Hüquq instutu mənasında işlədilən hüquqi şəxslər dedikdə, onların hüquq subyektliliyini, hüquqi şəxslərin yaradılması, hüquqi şəxslərin yenidən təşkil olunması və ya ləğv edilməsi başa düşülür. Hüquqi şəxslərə aid olan hüquq normalarını Mülki Məcəllənin dördüncü fəslində yer almış 43-119 cu maddələrindədir.

Konstruksiya mənasında işlədilən hüquqi şəxslər deyiləndə isə fiziki şəxslərin mülki dövriyyənin tərkibində kollektiv surətdə iştirakı üçün şərait yaradan hüquqi forma başa düşülür. Belə ki, bu hüquqi forma fiziki şəxslərə birləşir və öz təsərrüfat fəaliyyətini kollektiv şəkildə yaratmağa imkan verir. Beləliklə, hüquqi şəxslərə fiziki şəxslərin kollektiv qurumları deyə bilərik. Həmin qurumlar fiziki şəxslərin kapitallarının birləşməsinin, maddi vəsaitlərinin, onların əmlaklarının və şəxsi səylərinin birləşməsini ifadə edir.

Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və reyestrləri barədə Mülki Məcəllədə ətraflı məlumatlar qeyd olunmuşdur. Bu mənbədən istifadə edərək aşağıdakı fikirləri qeyd edə bilərik.

Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı , əlavə olaraq hüquqi şəxslərin dövlət reyisteri haqqında olan qanunvericiliklər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsindən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından , digər qanunvericilik aktlarından və ölkəmizin tərəfdar olduğu beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı üçün ilk öncə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına qeydiyyat barədə ərizə təqdim olunmalıdır. Ərizə bir təsisçi olduqda yalnız həmin təsisçi, təsisçilər birdən çox olduqda isə hamısı tərəfindən imzalanaraq notariat qaydasında təsdiq olunur.

Təqdim edilən ərizədə təsisçinin statusundan yəni, fiziki şəxs , hüquqi şəxs , dövlət , bələdiyyə , səlahiyyətli şəxs olmasından asılı olaraq müxtəlif məlumatlar qeyd olunur.

Hüquqi şəxslərin dövlət reyestri Vergilər Nazirliyi tərəfindən vahid forma, vahid metod və vahid prinsiplər əsasında aparılır. Onların qeydiyata salınması, qeydiyyatdan çıxarılması, nümayəndəlik və filiallar haqda digər məlumatların hamısı Mülki Məcəllədə ətraflı şəkildə qeyd olunub.

1.2Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərə münasibətdə dövlətin vergi siyasəti

Dövlətin vergi siyasəti deyilərkən, dövlət tərəfindən hazırlanmış, cəmiyyətin qarşısında duran vəzifələri reallaşdırmaq üçün hazırlanmış tərbirlər toplusu başa düşülür. Beləliklə, vergi siyasəti üçün müəyyən edilən məqsəd və vəzifələr konkret iqtisadi şərait ilə əlaqədardır. Məqsəd və vəzifələr müəyyən edildikdən daha sonra onların həyata keçirilmə üsulları işlənilib hazırlanılır.Dövlət həmişə hüquqi şəxslərin

fəaliyyətini əsaslarını tənzimləməyə maraqlıdır. Beləki, onlar üçün əlverişli vergi mühiti yaradır, güzəştlər verir və bunları vergi siyasəti vasitəsilə həyata keçirir. Vergi güzəştləri haqqında aşağıda əlavə məlumatlar qeyd edəcəm.

Vergi siyasətinin iqtisadi vəziyyətin dəyişməsinə reaksiyasına, təsir dairəsinə, həyata keçirilmə müddətindən asılı olaraq aşağıdakı formaları mövcuddur.

Vergi strategiyası- iri miqyaslı məsələlərin həllində, dövlətin uzunmüddətli fəaliyyət sxeminin müəyyən edilməsini nəzərdə tutur.

Vergi taktikası- konkret bir müddətdə qarşıya qoyulmuş məsələləri həll etmək üçün Vergi sistemində dəyişikliklər edilir. Bu dəyişikliklər vergi taktikasıdır.

Xarici vergi siyasəti- Vergi sisteminin yaxşılaşdırılması istiqamətində yönəldilən addımlardan olub, ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılmasına, xarici ölkələrin Vergi Sistemlərini yaxşılaşdıraraq onları vahid şəkə salmağa yönəldilir.

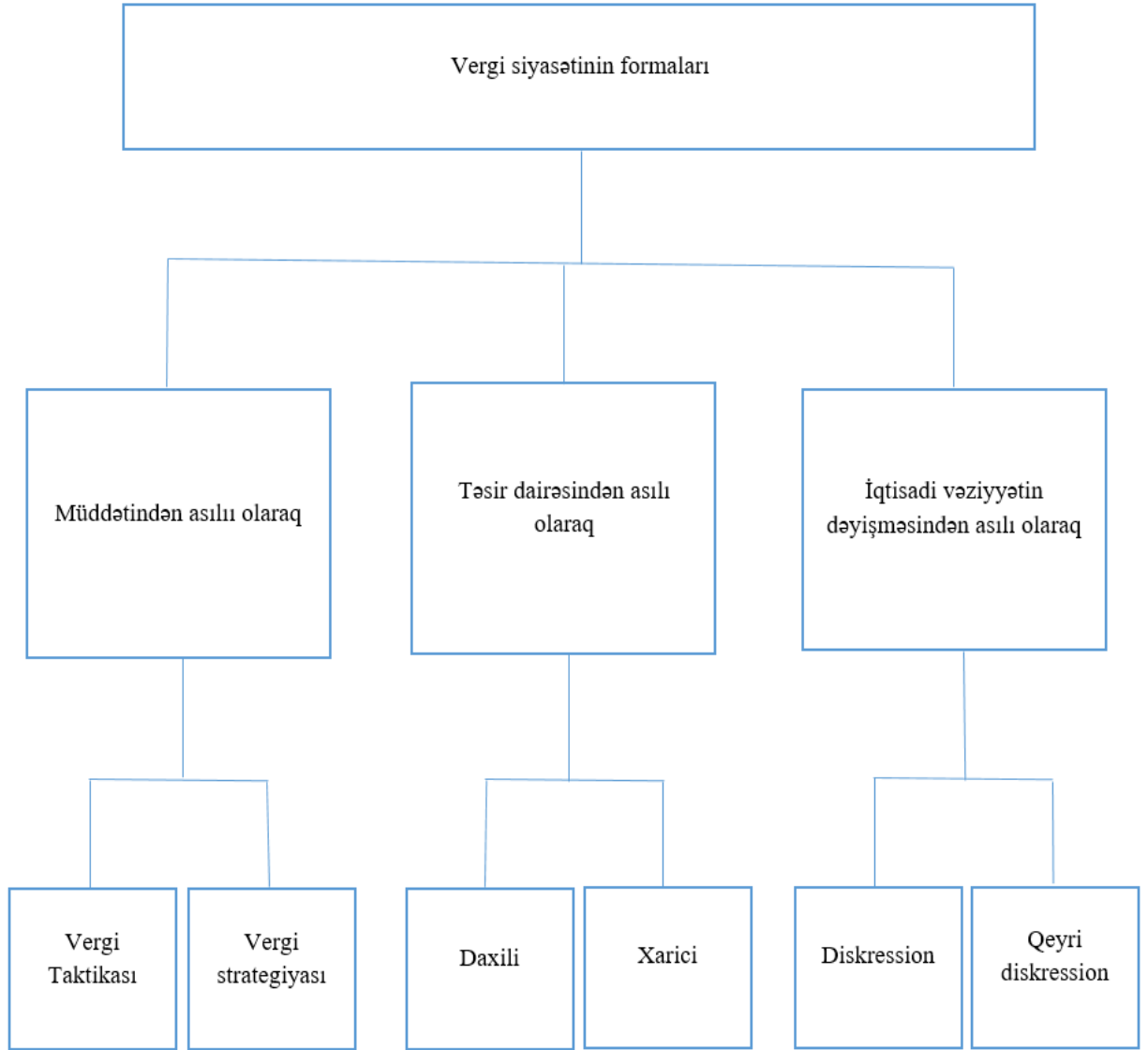
Daxili vergi siyasəti- bir ölkə daxilində və ya ərazi daxilində həyata keçirilib, daxili məsələlərin həlli üçün nəzərdə tutulur.

Diskresion vergi siyasəti – digər adı ilə stabilləşdirici vergi siyasəti adlandırılan bu vergi siyasəti, iqtisadi tənəzzüldən qurtulmaq və iqtisadi tarazlıq yaratmaq üçün istifadə edilir.

Qeyri-diskresion vergi siyasəti – hökumətin qərarlarından asılı olmayaraq özünü tənzimləmə rejimində avtomatik fəaliyyət göstərir. Bu proseslər quraşdırılmış özütənzimləyicilərin yardımı ilə işləyir. Bunu sxematik olaraq şəkil 1-də olduğu kimi göstərə bilərik.

Vergi siyasətinin əsas subyekti olaraq dövlət qəbul olunur. Onun aşağıdakı tipləri mövcuddur.

Şəkil 1. Vergi siyasətinin formaları

Mənbə (F.Ə.Məmmədov və başqaları, 2010)

İqtisadiyyatın vəziyyətindən , cari vəziyyətdə dövlətin prioritet tutduğu məqsədlərdən asılı olaraq vergi siyasəti müxtəlif **tiplərə** bölünür. Bu tiplərin 3-ü bir-birindən fərqləndirilir.

- 1) Sosial yönümlü vergi siyasəti (yüksək dərəcəli).
- 2) Optimal vergi siyasəti.
- 3) Maksimal vergi siyasəti.

Sosial yönümlü vergi siyasəti- bu vergi siyasəti həyata keçirilərkən tətbiq edilən vergi dərəcələri nəzərə çarpacaq qədər yüksək olurlar. Beləliklə, dövlət kifayət qədər sosial müdafiə proqramları hazırlayır və bunun nəticəsi olaraq büdcə gəlirlərinin əsas hissəsi müxtəlif sosial fondların artırılması istiqamətində yönləndirilir.

Optimal vergi siyasəti- sahibkarlıq fəaliyyətinin subyektləri üçün seçilmiş ən yaxşı vergi siyasətidir. Belə ki, dövlət onların vergi yükünü yüngülləşdirir və onların inkişafı üçün əlverişli vergi mühiti yaradır. Beləliklə dövlət xərcləri azalır. Lakin bu siyasətin nəticəsi olaraq sosial proqramlar məhdudlaşır.

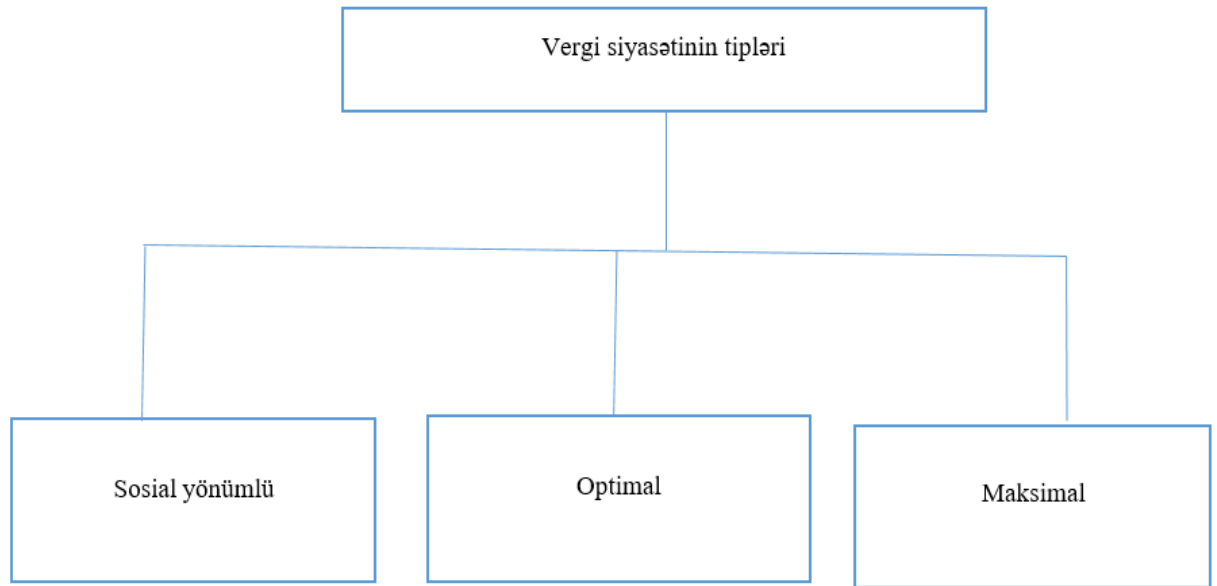
Maksimal vergi siyasəti – zamanı dövlət qarşılaşdığı problemləri misal olaraq böhran, fəvqəladə hallar və sair qısa zamanda həll etmək üçün yüksək vergi dərəcələri tətbiq edir. Bu vergi siyasətinin tətbiq edilmə müddəti qısa olmalıdır. Əks halda vəziyyət düşünülüyündən daha çətin hal almış olar. Laffer əyrisində də bu siyasət haqqında fikirlər qeyd olunmuşdur. Belə ki, böhran nöqtəsindən aşağıda, “normal vəziyyətdə” vergilər üzrə daxilolmalar artır. Digər tərəfdən isə böhran nöqtəsindən yuxarıda isə “qadağan olunmuş zonada” daxilolmalar azalır.

Bunu sxematik olaraq şəkil 2-də olduğu kimi göstərə bilərik.

Vergi siyasətini təhlil edərkən belə düşünə bilərik ki, Vergi sistemi 5 əsas prinsipə cavab verməlidir. Bunlar aşağıdakılardır.

- 1) Rəqabət qabiliyyətlilik.
- 2) Səmərəlilik.
- 3) Kafilik.
- 4) Sadəlik.
- 5) Bərabərlik.

Şəkil 2. Vergi siyasətinin tipləri

Mənbə : (F.Ə.Məmmədov və başqaları, 2010)

Rəqabət qabiliyyətlilik- xarici ölkələrin Vergi sistemi ilə Azərbaycanda olan Vergi sistemini müqayisə edərək daha davamlı, real iqtisadi inkişafı olan və uzun müddətli Vergi sistemi yaradılır. Beləliklə, yeni iş yerləri yaradılır və iqtisadi inkişafa nail olunur.

Səmərəlilik – ölkənin Vergi sisteminin inkişafına yönəldirməlidir.Yəni ki, məhsul istehsalının həcmi artmalıdır.

Kafilik- bu Vergi sistemi üçün lazım olan vəsaiti dövlət büdcəsi üçün təmin etməlidir.

Sadəlik - Vergi sistemi o qədər sadə və anlaşılıqlı olmalıdır ki, vergi ödəyiciləri asanlıqla ödəyəcəyi vergiləri vaxtında, tam və problemsiz ödəsin. Əlavə olaraq bu sadəlik vergi orqanlarında vaxt itkisinin qarşısını alaraq daha səmərəli fəaliyyət göstərmələri üçün gərəklidir.

Bərabərlik – bu vergi siyasətinin əsas məqsədi vergilər hərəkəs üçün bərabər və ədalətli olmalıdır. Beləliklə eyni əməliyyatlardan eyni dərəcədə vergi tutulur və insanların rifah səviyyəsi yaxşılaşır.

Bildiyiniz kimi vergi yükü anlayışı da, Vergi sistemini xarakterizə edən əsas anlayışlardan biridir. Optimal şəkildə qurulmuş Vergi sisteminin əsas məqsədi həm dövləti maliyyə vəsaitləri ilə təmin etmək, həm də ki insanların təsərrüfat fəaliyyətlərinə olan istəklərini artırmaqdır. Onları yeni və daha prespektiv yolları tapmağa sövq etməlidir. Buna görə də, vergi yükünü ölkənin mövcud Vergi sisteminin keyfiyyət göstəricisi kimi qəbul edilir. Bundan əlavə olaraq vergi yükünün müəyyən olunmuş təbii səviyyəsindən artıq olması ödənilən vergilərin azalmasına səbəb olur. Belə ki, ilk öncə vergi yükünün artması dövlət büdcəsinə daxil olan vəsaitlərin artmasına səbəb olur. Bu həqiqətən də dövlətimiz üçün müsbət nəticədir. Ancaq problem orasındadır ki, müəyyən səviyyədə sonra insanların ödəmələri üçün çətinlik yaradan səviyyəyə yüksələn vergi yükü, vergi ödəyicilərini ya qeyri leqal yollar axtarmağa, yada ki qanuni olaraq müxtəlif qanun boşluqlarından istifadə edərək vergi ödəməkdən boyun qaçırmağa vadar edir. Buna görə də vergi yükünün optimal səviyyəsi həm inkişaf etmiş həm də ki inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün önəmlidir.

Aparılan araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilib ki, vergi yükünün səviyyəsi 30-40% dən artıq olduqda iqtisadi fəallıq səviyyəsi aşağı düşür. Ölkə üzrə biznesə qoyulan investisiya miqdarı azalır. Buna görə də , dövlət optimal vergi yükü səviyyəsinə nail olmağa çalışır. Lakin Avropa ölkələrində müəyyən olunan vergi səviyyəsi biraz artıqdır. İsveç, Norveç kimi ölkələri buna misal kimi göstərmək olar.

Tez-tez deyilən fikirlərdən biri də belədir ki, vergi yükü səviyyəsi nə qədər aşağıdırsa, iqtisadiyyatın inkişaf surəti o qədər yüksəkdir. Lakin, vergi yükü səviyyəsi aşağı səviyyədə olduğu zaman dövlət büdcəsi tələb olunan məbləği toplaya bilmir və bu mənfi nəticədə öz özlüyündə daha böyük problemlər ortaya çıxarır.

Vergi yükünün hesablanması üçün müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Praktikada ən çox istifadə olunan forması vergi yükü üzrə vergi daxilolmalarının cəm formasının ümumi daxili məhsulun həcminə olan nisbətinin faizlə ifadəsidir. Digər sözlə

$$K = \frac{V}{YDM} \times 100\%$$

Burada V- vergi daxilolmalarının ümumi həcmi,

ÜDM- ümumi daxili məhsul,

K- vergi yükü.

Mikro səviyyədə olan vergi yüklərini isə aşağıdakı kimi hesablayırlar.

$$k = (v/m) \times 100\%,$$

Burada isə v- müəssisənin bütöv il ərzində ödədiyi verginin miqdarıdır,

m- müəssisənin illik gəlirinin məcmusu

k- müəssisə üçün müəyyənləşdirilən vergi yükü

ÜDM - ölkə ərazisində milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən şəxslərin istehsal etdikləri məhsul və xidmətlərin ümumi dəyəridir.

Azərbaycan Respublikasında vergi siyasəti əsasən Vergi Məcəlləsində edilən əlavə və dəyişikliklər yolu ilə həyata keçirilir. 2019 cu ildə Vergi Məcəlləsində edilmiş düzəlişlər və əlavələr əsasən 5 istiqamətdə təsnifləşdirilmişdir.

Bunlar :

- ✓ Vergi güzəştlərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətində.
- ✓ Vergi inzibətçiliğinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində.
- ✓ Vergitutma bazasının genişləndirilməsi istiqamətində.

✓ Vergidən yayınması istiqamətində və kolgə iqtisadiyyatının əhatə dairəsinin azaldılması istiqamətində.

✓ Sahibkarlığın dəstəklənməsi istiqamətində.

Bu ümumi müddələrin içərisindən hüquqi şəxslərə aid olanlarını aşağıda qeyd edərək, hüquqi şəxslərin əldə etdikləri vergi güzəştlərini daha yaxşı anlaya bilərik.

Mikro sahibkarlıq subyekti sayılan hüquqi şəxslər artıq əmlak vergisinin ödəyiciləri deyillər. Onlar bu vergidən azad edildilər. Mikro sahibkarlıq subyekti sayılan hüquq şəxslər göstərdikləri xidmətlərə görə əldə etdikləri mənfəət üzrə 75% vergi güzəştləri əldə edirlər. Bu müddəa haqqında Vergi Məcəlləsinin 106.1.20 ci maddəsində daha ətraflı məlumatlar əldə edə bilərsiniz.

Subyektlər startap şəhadətnaməsi əldə edərlərsə, bu şəhadətnaməni əldə etdikləri tarixdən 3 il müddətinə mənfəət vergisindən azaddırlar. Bu müddəa haqqında Vergi Məcəlləsinin 106.1.23 cü maddəsində daha ətraflı məlumatlar əldə edə bilərsiniz.

Əlavə olaraq 2019-cu ilin 1 yanvar tarixindən etibarən Bakı şəhərində sadələşdirilmiş vergi ödəyiciləri 4% deyil, 2% vergi dərəcəsi ödəyəcəklər.

1.3Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemi və onun əsas xüsusiyyətləri.

Dövlətin Vergi sistemi onun və ya hökumətin ictimai dəyərlərini özündə əks etdirir. Vergi sisteminin yaradılması üçün dövlət ilk öncə vergi ağırlığının necə bölüşdürüləcəyinə qərar verməlidir. Hər bir vətəndaş nə qədər vergi ödəyəcək, və qazandıqları vəsaitləri nəyə xərcləyəcəklər. Vergi sistemi qurularkən elə qurulmalıdır ki, vergilərdən əldə edilən vəsaitlərin miqdarı dövlətin istifadə edəcəyindən az olmamalıdır. Bu fərqə riayət qiyməti də deyilir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemi büdcə kəsrinin böyüməsinin qarşısını almaqla bərabər, ölkədəki bazar iqtisadiyyatının stabil fealiyyətinə dəstək göstərərək təsərrüfat mexanizmi fəaliyyətinin bütün tələblərinə cavab verir.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının Vergi sisteminin qarşısında duran əsas vəzifələrə nümunə kimi gəlirlərin büdcəyə tam və vaxtında ödənilməsinə təmin etmək, əhalinin gəlirlərinin bölüşdürülməsi, formalaşdırılması və yenidən bölüşdürülməsi, istehsalın və istffehlakın xalq təsərrüfatı və onların ayrı ayrı sahələrinin tənzimlənməsi üçün uyğun mühitin yaradılmasını göstərmək olar.

Azərbaycan Respublikasının müasir Vergi sistemidə çox çətin bir dövrdən keçəndərək bugünkü halını almışdır. İlk öncə fiziki şəxsləri aid olan vergi münasibətləri zəif inkişaf etmişdi. Bundan əlavə olaraq təsərrüfat subyektləri vergilər haqda heçbir müsbət münasibətə sahib deyildilər. Belə olan halda ciddi vergi nəzarəti, məcburi vəziyyət almışdı. Ölkəmizdə vergi və vergitutma sahəsində təcrübə və elmi məktəb olmadığı üçün ölkəmizə uyğun vergi siyasəti də işlənilib hazırlanmamışdı.

Lakin bu zorlu və çətin dövrlər artıq geridə qaldı. Vergi sistemimiz təkmilləşərək müasir Vergi sistemi formasını aldı.

Azərbaycan Respublikasının müasir Vergi sisteminin əsas xüsusiyyətləri haqda aşağıda ətraflı məlumatlar qeyd etdim.

Vergi ödəyiciləri arasında ayrı ayrı kateqoriyalara mənsub olan ödəyicilər üçün vergi yükünün ədalətlə bölüşdürülməsi təmin edilir.

Təsərrüfat subyektlərinin təşkilati formasında və hüquqi formasından asılı olmayaraq vergilərin hesablanması vahid mexanizm əsasında qurulmuş və vahid qaydalar əsasında hesablanır. Vergilər hüquqi əsasa arxalanır. Vergilərin ödənilməsinə vergi orqanları tərəfindən tam nəzarət edilir.

Vergi qaydaları və vergi mexanizmi hazırlanarkən xarici ölkələrində təcrübəsindən istifadə olunur və beləliklə beynəlxalq inteqrasiya proseslərinə qoşulmaq mümkün olur. Vergi sistemimizin əsasını aşağıdakı prinsiplər təşkil edir.

Vergilər iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmalıdır.

Hər bir kəsin konstitusiyaya hüququ və azadlığından istifadə etməsinə maneçilik törədən vergilərin mövcudluğuna yol verilmir.

Vergilər haqda qanunumuza görə vergilərin bərabər, ümumi və ədalətli olması əsasdır.

Hər bir vergi ödəyicisi əldə etdiyi gəlirdən eyni vergiyə görə bir dəfədən artıq vergi ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Vergi ödəyiciləri arasında dininə, irqinə, siyasi və etnik tərkibinə görə fərqlənən vergi ödəyicilərindən bu göstəriciləri əsas göstərərək fərqli vergi dərəcələri tətbiq edilməsi qadağandır. Vergilər diskriminasiya xüsusiyyəti daşıya bilməz.

Azərbaycan Respublikasının vergiləri Vergi Məcəlləsi əsas götürülərək müəyyən edilir və həmin vergilərdə hər hansı dəyişikliyin edilməsi və ya onların ləğv edilməsi üçün ilk öncə Vergi Məcəlləsində həmin dəyişikliklər edilməlidir.

Vergilər haqqında qanunlar elə formada təşkil olunmalıdır ki, hər kəs hansı vergini, nə vaxt, hansı məbləğdə və hansı qaydada ödəyəcəyini bilməlidir.

Bəzən vergi ödəyiciləri vergilər üzrə qanunvericiliyə görə ziddiyyətlərlə üzləşirlər. Belə olan halda qarşılaşılan ziddiyyətli maddələr, vergi ödəyicisinin xeyrinə qəbul edilməlidir.

Hüquqi və fiziki şəxslər vergiyə aid olan normativ hüquqi maddələrlə azad tanış olmaq hüququna malikdirlər.

Müxtəlif ölkələrin vergi sistemləri dövlət quruluşundan asılı olaraq bir neçə səviyyəli ola bilərlər. Bir qayda olaraq unitar dövlətlərdə vergi sistemi 2 səviyyəli, federal dövlətlərdə isə 3 səviyyəli olur.

Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemi onun dövlət quruluşundan asılı olaraq 2 səviyyəlidir. Bunu sxematik olaraq şəkil 3-də olduğu kimi göstərə bilərik.

Azərbaycan Respublikasında ödənilən vergilər aşağıdakılardır.

- Yerli vergilər. Digər adı ilə bələdiyyə vergiləri
- Muxtar Respublika vergiləri
- Dövlət vergiləri

Yerli vergilər Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq müəyyən edilmiş, Vergi Məcəlləsi ilə təsdiq olunur və bu vergilər bələdiyyələrə ödənilir.

Muxtar Respublika vergiləri deyiləndə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının qanunlarına müvafiq şəkildə müəyyənləşdirilmiş və Vergi Məcəlləsində qeyd olunmuş vergilər nəzərdə tutulur

Azərbaycan Respublikasında tutulan dövlət vergiləri qeyd olunarkən, Azərbaycan Respublikasının bütöv ərazisində və Vergi Məcəlləsinə uyğun şəkildə müəyyən edilən vergilər nəzərdə tutulur.

Yerli vergilərə misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar.

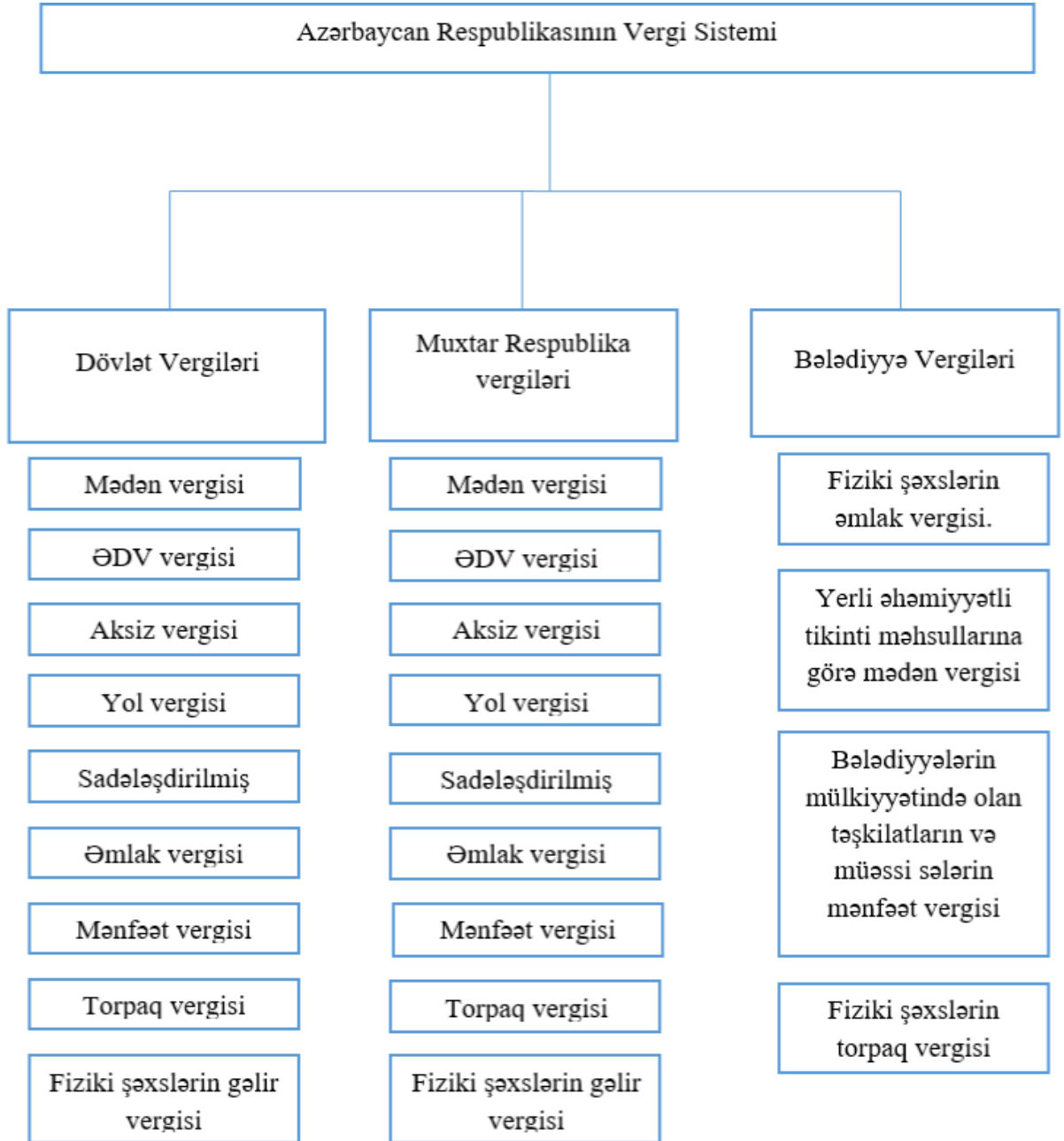
- ✓ Fikizi şəxslərin əmlak vergisi.
- ✓ Bələdiyyələrin mülkiyyətində olan təşkilatların və müəssisələrin mənəgfət vergisi
- ✓ Yerli əhəmiyyətli tikinti məhsullarına görə mədən vergisi
- ✓ Fiziki şəxslərin torpaq vergisi

✓ Naxçıvan Muxtar Respublikasına aid olan vergilər, muxtar respublika vergiləridir. Dövlət vergiləri aşağıdakı kimidir.

✓ Sadələşdirilmiş vergi

✓ Yol vergisi

Şəkil 3. Azərbaycan Respublikasının vergi sistemi.

Mənbə : www.taxes.gov.az

- ✓ Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi
- ✓ Əlavə dəyər vergisi
- ✓ Aksizlər
- ✓ Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi
- ✓ Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi
- ✓ Mədən vergisi
- ✓ Fiziki şəxslərin gəlir vergisi

Fəsil 2. Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi xüsusiyyətləri.

2.1 Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödəməli olduqları vergilər və onların xüsusiyyətləri.

Son dövrlərdə büdcə sisteminə vergi daxilolmalarının artması əsasən vergitutma bazasının genişləndirilməsi, vergidən yayınma kanallarının aradan qaldırılması, iqtisadiyyatın qeyri-formal sektorunun azaldılması tendensiyasının inkişaf etdirilməsi və əvvəlcədən qeydə alınmış gəlirlərin leqallaşdırılması yolu ilə vergi bazasının genişləndirilməsi də daxil olmaqla davam edən vergi islahatları ilə bağlı amillərlə müəyyən edilir. İqtisadiyyata vergi yükünün optimal səviyyədə saxlanması iqtisadiyyatın strukturunun inkişafı və diversifikasiyası üçün, eyni zamanda büdcə sisteminin gəlirlərinin formalaşmasını təmin etmək üçün əlverişli şərait yaratmalıdır. Beləliklə, Azərbaycan Respublikasını vergi sisteminin uzunmüddətli inkişafının əsas məqsədi ölkənin rəqabət qabiliyyətini artırmaq, iqtisadi artımı stimullaşdırmaq və büdcə sisteminin zəruri gəlir səviyyəsini təmin edən effektiv vergi sisteminin formalaşdırılmasıdır. Bunun əsasında müəyyən edilmiş məqsədlərin müəyyənləşdirilməsinə imkan verəcək aşağıdakı məsələlər müəyyənləşdirilir:

1. İqtisadiyyata vergi yükünün optimallaşdırılması;
2. Vergi sisteminin sabitliyini, neytrallığını və ədalətliliyini təmin etmək;
3. Effektiv vergi inzibatçılığının təmin edilməsi.

İqtisadiyyata vergi yükünün optimallaşdırılması vergi sisteminin sabitliyini, tərəfsizliyini və ədalətliliyini təmin edir. Bu problemləri həll etmək üçün, eyni sahədə fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün bərabər vergitutma şəraitini təmin etmək, qanunvericilikdə vergi boşluğunun istifadəsi yolu ilə vergi yükünün əsaslı şəkildə azaldılması ehtimalını aradan qaldırmaq lazımdır. Eyni zamanda, vergi ödəyicilərinin

qanunsuz vergi ödəməkdən yayınma hallarından vergi optimallaşdırmasının qanuni təcrübəsini aydın fərqləndirmək lazımdır.

Effektiv vergi inzibatçılığının təmin edilməsi probleminin həlli, vergi ödəyiciləri tərəfindən vergi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi, təşkilatların və fərdi sahibkarların dövlət qeydiyyatı prosesinin asanlaşdırılmasını, vergi orqanları ilə vergi ödəyiciləri arasında elektron məlumat mübadiləsinin inkişaf etdirilməsini, və vergi prosedurlarının sadələşdirilməsini tələb edir.

Vergi tənzimləməsinin əsas qlobal tendensiyalarının öyrənilməsi, vergi sisteminin strukturunu təhlili, vergitutmanın müxtəlif sahələrə təsirinin öyrənilməsi, vergi tənzimləyici alətlərin tətbiqinin xüsusiyyətləri, vergitutma mexanizminin mahiyyəti və mövcud iqtisadi vəziyyətin reallıqları effektiv vergi tənzimlənməsinin aşağıdakı prinsiplərini formalaşdırmağa imkan verir:

- ✓ Vergi münasibətlərinin bütün iştirakçılarının maraqlarının balansı;
- ✓ Vergitutmanın fiskal funksiyasından daha çox onun tənzimləyici funksiyasına üstünlük verilməsi;
- ✓ Vergi təsirlərinin “hədəfli” xarakter daşması;
- ✓ Dövlətin digər təsir tədbirləri sistemində vergi tənzimləyici tədbirlərinə üstünlük verilməsi.

Bu prinsiplərdən hər birinin üzərində bir qədər ətraflı dayanaq.

Vergi münasibətlərinin bütün iştirakçılarının maraqlarının balansı. Cəmiyyət, dövlət və biznesin qarşısında duran vəzifələrin mövcudluğu onların maraqlarının balanslaşdırılmasını tələb edir. Bu cür maraqların balansı cəmiyyətin və biznesin cari vergi sistemə münasibətdə sadıqlıyını təmin etməyə xidmət edir. Bu prosesdə informasiya dəstəyi də mühüm rol oynaya bilər.

Vergitutmanın fiskal funksiyasından daha çox onun tənzimləyici funksiyasına üstünlük verilməsi. İqtisadi cəhətdən əsaslandırılmamış və özünü doğrultmamış fiskal mexanizmlər vergi siyasətinin əsasını təşkil edə bilməz. Vergi sahəsində tənzimləmə funksiyası vergi sahəsində idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi prosesində üstünlük təşkil etməlidir, fiskal komponent isə getdikcə arxa planda keçməlidir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatı olan ölkələrin uzunmüddətli təcrübəsi vergi tənzimlənməsinin iqtisadiyyata dövlət təsirinin güclü amilidir. Sosial cəhətdən lazımı inkişaf nisbətlərinin formalaşdırılmasına, səmərəli iqtisadi strukturun yaradılmasına, davamlı sosial və iqtisadi inkişaf üçün xüsusilə vacib olan sahələrə kapital axınına kömək edir.

Vergi təsirlərinin “hədəfli” xarakter daşması. Vergi təsirinin “hədəfli” xarakteri daşmasını iki əsas amil zəruri edir: bir tərəfdən, xüsusilə də iqtisadi böhran zamanı dövlət ehtiyatlarının obyektiv çatışmazlığı, digər tərəfdən isə tənzimləmə obyektinin mahiyyətinin dərinə dərk edilməsi. Belə ki, vergi müdaxiləsini birbaşa “hədəfə” yönəldilməsi onun təsir gücünün effektivliyini artırır, əks təsir sferasını isə məhdudlaşdırır. Bu prinsip qlobal inkişaf tendensiyalarına cavab verir. Qərbi Avropa ölkələrinin maliyyə və iqtisadi siyasətində baş verən dəyişikliklərin ən vacib tendensiyası ümumi, avtomatik stimullardan selektiv stimullara keçilməsidir.

Dövlətin digər təsir tədbirləri sistemində vergi tənzimləyici tədbirlərinə üstünlük verilməsi. Məlum olduğu kimi dövlətin iqtisadi proseslərə təsirinin müxtəlif alətləri mövcuddur. Bu təsir vasitələrindən ən səmərəlisi vergi mexanizmləridir. Belə ki, vergi stimulları vasitəsilə dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi daha səmərəli və təsirli olur. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi bunu bir daha təsdiq edir.

Beləliklə, müasir şəraitdə, vergi sistemi bahüquqi şəxslər və dövlət arasındakı maliyyə münasibətlərini tənzimləyən ən mühüm alətlərdən birinə çevrilir. Bu dövlətin ən mühüm iqtisadi və sosial vəzifələri həll etmək üçün lazım olan maliyyə vəsaitlərini

təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Vergi sisteminin tərkib hissəsi olan vergilər, güzəştlər və maliyyə sanksiyaları ilə dövlət ictimai istehsalın bütün iştirakçılarının, o cümlədən müəssisələrin iqtisadi davranışına təsir edir.

Vergi və hüquqi siyasət dövlətdə baş verən iqtisadi və sosial proseslərə aktiv şəkildə təsir edir və vergilər özləri dövlət maliyyə resurslarının əsas mənbələrindən biridir. Eyni zamanda, vergilər dövlət büdcəsinin gəlirlərinin sadələşdirilmiş bir alətdən əsas tənzimləyicisinə çevrilir. Vergilər ölkənin milli gəlirinin böyük bir hissəsini yenidən bölüşdürür, dövlət müəssisələrin və sahibkarların mənfəətinin bir hissəsini, vətəndaşların gəlirlərini yenidən bölüşdürür, bütövlükdə ölkənin sənaye və sosial infrastrukturunun inkişafına yönəldir.

Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödədikləri vergiləri qısa şəkildə aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar.

Sadələşdirilmiş vergi

Sadələşdirilmiş vergi ödəyicilərinin kateqoriyası Vergi Məcəlləsinin 218.1-ci maddəsi ilə müəyyənləşdirilir. Sadələşdirilmiş verginin vergitutma obyektini isə Vergi Məcəlləsinin 219-cu maddəsi ilə müəyyənləşdirilmişdir. Sadələşdirilmiş vergi ödəyiciləri xidmətlərin göstərilməsinə, işlərin görülməsinə, malların təqdim edilməsindən əldə etdikləri vəsaitlərin məbləğinə və satışdankənar gəlirlərə görə 2% dərəcə ilə vergiyə cəlb olunurlar.

Sadələşdirilmiş vergi bəyannaməsi hesabat dövründən sonra kəmi ayın iyirmi sindən gec olmayaraq bəyan edilir və dövlət büdcəsinə ödənilir.

Yol vergisi

Azərbaycan Respublikasına daxil olaraq həmin ərazidən yük və sərnisin daşınmasında istifadə edilən avtomobillərin sahibləri sayılan qeyri-rezident şəxslər, əlavə olaraq Azərbaycan Respublikası daxilində maye qaz, dizel yanacağı və

avtomobil benzininin idxalı və istehsalı ilə məşğul olanlar yol vergisinin ödəyiciləridir.

Azərbaycan Respublikasına daxil olan və oranı tərək edən anda yol vergisi ödəyicisi olmalı olan digər dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri, əlavə olaraq Azərbaycan Respublikası daxilində istehsal olunaraq daxili istehlaka yönəldilən habelə topdan satılan, Azərbaycan Respublikasına idxal olunan maye qaz, dizel yanacağı və avtomobil benzini yol vergisi üçün vergitutma obyektidir.

Yol vergisi üzrə bəyannamənin vergi orqanına verilmə vaxtı hesabat ayından sonrakı ayın iyirmisindən (20-dən) gec olmayaraq müəyyən edilmişdir. Bəyannamə aylıq olaraq hesablanır və müvafiq icra hakimiyyətinə həmin orqan tərəfindən müəyyən edilən forma əsasında təqdim edilir.

Əmlak vergisi

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq əmlak- daşınan əmlaklar, daşınmaz əmlaklar, dövriyyə aktivləri, qeyri maddi aktivlər, əlavə olaraq mülkiyyət hüququnun digər obyektləridir.

Əmlak Vergisinin növləri haqda müddəalar aşağıda qeyd edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 197 –ci maddəsində qeyd olunduğu kimi əmlak vergisinin ödəyiciləri hüquqi və fiziki şəxslərdir.

Hüquqi şəxslər əmlak vergilərini müvafiq olaraq dövlət büdcəsinə ödəyirlər.

Əmlak vergisinin vergitutma obyektı Vergi Məcəlləsi qüvvəyə minənə qədər müəssisənin əsas vəsaiti hesab edilirdisə, Vergi Məcəlləsi qüvvəyə mindikdən sonra vergitutma obyektı əsas vəsaitlər və əlavə olaraq müəssisələrin balansında olan avtonəqliyyat vasitələri oldu.

Bu dəyişikliyin əsas məqsədi müəssisələrin zəruri olmayan xərclərini azaldaraq onların fəaliyyətini stimullaşdırmaqdır. Beləliklə artıq müəssisələr öz vəsaitlərini

istifadə olunmayan maşınlar almaq yerinə digər sahələrə yönəldərək daha çox səmərə əldə edirlər.

2004 –cü ildə əmlak vergisi avtonəqliyyat vasitələrinin mühərriklərinin həcminə uyğun olaraq hesablanırdı. 2015 ci ildən bu qanun dəyişdi və müəssisələrin balanslarında olan nəqliyyat vasitələri onların əmlak vergisi üzrə vergitutma obyektləri siyahısından çıxarıldı.

Halhazırda müəssisənin əmlak vergisi orta illik qalıq dəyəri əsasında hesablanır. Beləliklə orta illik qalıq dəyəri həmin müəssisədə hesabat ilinin əvvəli və sonuna uyğun olaraq qalıq dəyərlərinin cəminin 2 yə bölünməsidir.

Əmlak vergisi haqda qanuna əsasən müəssisənin ödəyəcəyi əmlak vergisinin miqdarı 0.5% kimi müəyyənləşmişdisə, hal hazırda bu qanun dəyişərək 1% səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Əmlak vergisinin hüquqi şəxslər ilə əlaqədar vergitutma obyektləri haqqında aşağıda ətraflı məlumatlar qeyd edilmişdir.

Müəssisənin balansındakı əsas vəsaitlərin orta illik dəyərləri.

Qeyri-rezident müəssisənin Azərbaycan Respublikası ərazisində göstərdikləri fəaliyyətə görə yalnız daimi nümayəndəliklə əlaqəli olan fəaliyyətlərinə görə əsas vəsaitlərin orta illik dəyərində əmlak vergisinə cəlb olunurlar.

Əmlak vergisinə aid bir sıra güzəştlər və azadolmalar vardır. Bunlar aşağıda qeyd olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının (AR) Milli Bankı, Milli bankın qurumları, Dövlət hakimiyyət orqanları, Yerli özünüidarəetmə orqanlar, bütçə təşkilatları, əlillərin ictimai təşkilatları və dövlət fondları əmlak vergisi ödəməkdən azaddırlar.

Sərnişin daşınması üçün istifadə olunan şəhərlərdəki tramvay və trolleybuslarda əmlak vergisi ödəməkdən tamamilə azaddırlar.

Azərbaycan Respublikasının (AR) Vergi Məcəlləsinin 201 ci maddəsində Müəssisənin əmlak vergisinin hesablanma qaydası və ödənilmə formaları haqqında ətraflı məlumatlar qeyd olunub.

Vergitutma məqsədləri üçün müəssisələrin əmlakının hesablanmış orta illik qalıq dəyərini müəyyən etmək üçün Azərbaycan Respublikasının (AR) Vergilər Məcəlləsinin 202 ci maddəsinə ətraflı nəzər salmaq lazımdır.

Əmlak vergisinə görə müəyyənləşdirilmiş vergi dövrü təqvim ili olaraq qəbul edilir.

Hüquqi şəxslərin əmlak vergisində müvafiq olaraq dövlət büdcəsinə ödənilir.

Aksizlər

Aksizli məhsulların satış qiymətinə daxil olunmuş vergidir. Bu vergi Azərbaycan Respublikasında istehsal edilmiş və yaxud idxal edilən aksizli mallardan tutulur. Bu mallara vergidən azad edilmiş mallar daxil deyildir. Aksizli malların vergitutma obyektini kimi aşağıdakıları göstərə bilərik.İstehsal olunmuş aksizli mallar istehsal binalarından kənara buraxılmasını , idxal məhsulları üçün- Ölkəmizin Gömrük Məcəlləsinə müvafiq olaraq aksizli məhsulların gömrük xidmətinin nəzarətindən çıxarılmasını göstərmək olar.

Aksizlər üçün müəyyən edilən hesabat dövrü təqvim ayı sayılır.Hər hesabat dövrü üzrə istehsal edilmiş aksizli mallara ödəniləcək müvafiq məbləğ hesabat dövründən sonrakı ayın iyirmisindən (20-dən) gec olmayaraq ödənilməlidir.

Mənfəət vergisi

Azərbaycan Respublikasındakı hüquqi şəxslərin gəlirlərinin ayrı ayrı növlərindən və mənfəətindən vergilər haqda ilk qanun 09.11.1991-ci (9 noyabr 1991) ildə imzalanmışdır. 01.01.1992-ci (1 yanvar 1992) ildən qüvvəyə minmişdir. Respublikamızdakı rezident müəssisələri və qeyri rezident müəssisələri mənfəət

vergisinin ödəyiciləri sayılırlar. Mənfəət vergisi üçün müəyyən edilən faiz dərəcəsi 20% dir.

Mənfəət vergisinin vergitutma obyektini aşağıda kimidir.

Rezident müəssisələrin vergidən azad gəlirləri çıxıldıqdan sonra və ümumi gəlirlərindən xərcləri çıxıldıqdan sonra yerdə qalan məbləğlər mənfəət vergisinin vergitutma obyektini sayılır.

Azərbaycan Respublikası (AR) ərazində özünün daimi nümayəndəliyi ilə fəaliyyət göstərən qeyri-rezidentlər daha doğrusu qeyri rezident müəssisələr əldə etdikləri gəlirdən həmin gəliri əldə etməkdən ötrü çəkdiyi xərcləri çıxıldıqdan sonra əldə olunan mənfəətdən Məcəlləyə uyğun olaraq mənfəət vergisi ödəyirlər.

Qeyri rezidentlər haqda Vergilər Məcəlləsində 125- ci maddəsində qeyd olunmuş halları nəzə alaraq daimi nümayəndəliklə əlaqəsi olmadan fəaliyyət göstərən qeyri rezidentlər əldə etdikləri gəlirlərdən xərclər çıxılmadan ödəmə mənbəyindən vergi tutulur.

Əsas vəsaitlərin və ya vəsaitin yenidən qiymətləndiriləsi zamanı yaranan artım və ya müsbət fərq mənfəət vergisinin vergitutma obyektini sayılmır. Aşağıda mənfəət vergisi ödəyici olmaqdan azad olanlar qeyd edilmişdir.

- ✓ Qeyri kommərsiya təşkilatlarının gəlir əldə etdikləri üzvlük haqları, ianələr və əvəzsiz köçürmələr.
- ✓ Xeyriyyə təşkilatlarının sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqəsi olmayan gəlirləri.
- ✓ Beynəlxalq, hökumətlərarası və dövlətlərarası təşkilatların sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqəsi olmayan fəaliyyətlərindən əldə etdikləri gəlirləri.
- ✓ Dövlət hakimiyyəti orqanlarının, yerli özünü idarəetmə orqanları və büdcə təşkilatlarının sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqəsi olmayan gəlirləri.

✓ Azərbaycan Respublikasının (AR) Mərkəzi bankının , Mərkəzi bankın qurumlarının , icbari tibbi sığorta xidməti göstərən icra hakimiyyəti orqanlarının yaratdıqları qurumlar, maliyyə bazarlarına nəzarət orqanları, Əmanətlərin sığortlanma fondunun gəlirləri.

Mənfəət vergisi və həmin verginin əsas xüsusiyyətləri haqda ətraflı məlumatlar Azərbaycan Respublikasının (AR) Vergi Məcəlləsinin 9-cu fəslində 103 –cü maddədən 153- cü maddəyə qədər ətraflı izzah edilmişdir.

Məcəlləyə uyğun olaraq mənfəət vergisinin ödəyiciləri aşağıdakı kimi qeyd olunur.

1) Təsərrüfat hesabına olub, Azərbaycan Respublikasının Milli bankı istisna olmaqla hüquqi şəxslər, müstəqil balansə sahib olan müəssisələr, təşkilatlar və birliklər, əlavə olaraq bütövlüklə xarici investorlın sahib olduğu müəssisələr, vətəndaşların və xarici hüquqi şəxslərin iştirakı ilə yaradılmış birgə müəssisələr, respublika təşkilatlarının, birliklərinin və müəssisələrinin iştirakı ilə xarici ölkələrin ərazisində yaradılmış birgə müəssisə və təşkilatların Azərbaycan Respublikasının (AR) ərazisində yerləşdirilmiş filialları;

2) Bütçə təşkilatlarından başqa , təsərrüfat hesabına olmayan ancaq təsərrüfat və başqa kommərsiya fəaliyyətlərindən gəlir götürən təşkilatlar.

3) Beynəlxalq qeyri hökumət birliklərinin (təşkilatlarının) təsərrüfat və başqa kommərsiya fəaliyyətləri ilə məşğul olanları.

4) Respublika kommərsiya bankları, səhmdar kommərsiya bankları, “səhmdar cəmiyyətləri və MMC”-lər, sığorta təşkilatları, istehlak kooperasiyalarının müəssisələri,təşkilatları və birlikləri, dini təşkilatlar, ictimai birliklər və onların müəssisələri,təşkilatları və birlikləri,kooperativlər, onların şöbələri və filialları.

Vergi Məcəlləsinə əsasən istər Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləri, istərsədə xarici ölkələrin hüquqi şəxsləri bərabər dərəcədə vergi ödəmək imkanına sahibdir.

Xarici hüquqi şəxs yalnız Azərbaycan Respublikasının sərhədləri daxilində göstərdiyi işlərə, xidmətlərə görə mənfəət vergisini ödəməlidir.

Torpaq vergisi

Sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan hüquqi şəxslər istifadəsində və ya mülkiyyətində kənd təsərrüfatı torpaqlarının sahəsinə müvafiq olaraq 0.06 manat , istifadə olunmayan torpaqların hər 100 m² -ə görə isə 2 manat ödənilməlidir. Vergi ödəyiciləri Torpaq vergisi üzrə bəyannaməni cari ilin may ayının on beşindən(gec olmayaraq bəyan edirlər.

Torpaq vergisi torpaq istifadəçilərinin və mülkiyyətçilərinin təsərrüfat fəaliyyətlərinin nəticələrindən asılı olmayaraq hər il torpaq sahəsinə görə sabit tədiyyə şəklində hesablanır. Rezident və qüyri rezident şəxslər torpaq sahələri barədə özlərinin istifadə hüquqları və mülkiyyətlərini təsdiq edən sənədləri əldə etdikdən sonra 1 ay ərzində vergi orqanında uçota durmalıdırlar.

Mədən vergisi

Azərbaycan Respublikasının ərazisi və Xəzər dənizinin(gölünün) Respublikamıza mənsub olan hissələrindən faydalı qazıntılar çıxaran müəssisələr mədən vergisinin ödəyiciləridir. Həmin vergi ödəyiciləri müvafiq olaraq Mədən vergisi bəyannaməsini və faydalı qazıntının növünə uyğun vergi dərəcəsini hesabat ayından sonrakı ayın iyirmisindən gec olmayaraq ödəməlidirlər.

Yerin təkindən çıxarılan faydalı qazıntıların növündən asılı olaraq vergi ödəyicilərinə müxtəlif faiz dərəcələri tətbiq edilir. Nümunə olaraq Təbii qaz üçün 20% , Xam neft üçün 26% , Filiz faydalı qazıntıları üçün isə 3% müəyyən edilmişdir. Filiz faydalı qazıntılara bütün növ metallar daxildir.

ƏDV

ƏDV istehlak vergisinin bir növüdür. Bu vergi növü məhsulun çatdırılma və istehsal mərhələsində əlavə edilir, sonda isə bu vergi istehlakçılar tərəfindən ödənilir. ƏDV si ödəyiciləri, əlavə dəyər vergisinin ödəyicisi olaraq qeydiyyatdan keçən və əlavə dəyər vergisi üzrə qeydiyyatdan keçməli olan şəxslər tərəfindən ödənilir. Bu vergi üzrə bəyannamənin təqdim edilmə vaxtı hesabat ayından sonrakı ayın iyirisindən gec olamayaraqdır.

2.2. Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin ödədiyi vergilərin büdcə daxilolmalarına təsiri.

Büdcə - illik maliyyə planı olub hər bir maliyyə ilinə uyğun şəkildə iqtisadi subyektlərin gəlirlərini və xərclərini əhatə edir. Büdcə haqqında ətraflı məlumatlar Azərbaycan Respublikasının qanununda (Büdcə sistemi haqqında) qeyd olunub. Büdcə hər il yanvar ayının 1-dən başlayaraq dekabr ayının 31-inə qədər davam edir. Büdcəyə müəyyən miq-darda vəsaitin daxil olmasına səbəb olan hüquqi şəxslər, həm ölkənin rifah səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək edir, həm də büdcəyə daxil etdikləri vəsaitlər sayəsində dövlət xərclərinin ödənilməsində əhəmiyyətli rola malik olurlar. Cədvəl 1-də büdcəyə daxil olmalar haqqında məlumatlar qeyd olunmuşdur.

Cədvəl 1-də 2015-2018-ci illər arasında 8 fərqli vergi növü üzrə büdcə daxil olmaları göstərilib. Göründüyü kimi əsas gəlir mənbəyi olaraq mənfəət və əlavə dəyər vergilərini göstərə bilərik. Bu statistik rəqəmlərdə baxsaq vergilərdən gələn gəlirlərin artma və azalma istiqamətləri diqqətimizi cəlb edəcək. Belə ki, 2015-ci ildə iqtisadiyyatda baş verən geriləmə insanlarında ödəyəcəyi vergi miqdarına təsir etdi. Ancaq bu mənfə nüans uzun müddət qalıcılığını saxlaya bilmədi. Gördüyünüz kimi son illərdə hər bir sahə özünü doğruldaraq artım potensialını açıq aydın statistik rəqəmlərlə göstərir. Gəlin indidə bu vergi növlərini ayrı ayrılıqda nəzərdən

keçirək.Burada mənfəət vergisi, torpaq vergisi, əmlak vergisi, sadələşdirilmiş vergi, mədən vergisi, yol vergisi və aksiz vergisini qeyd etmişəm.

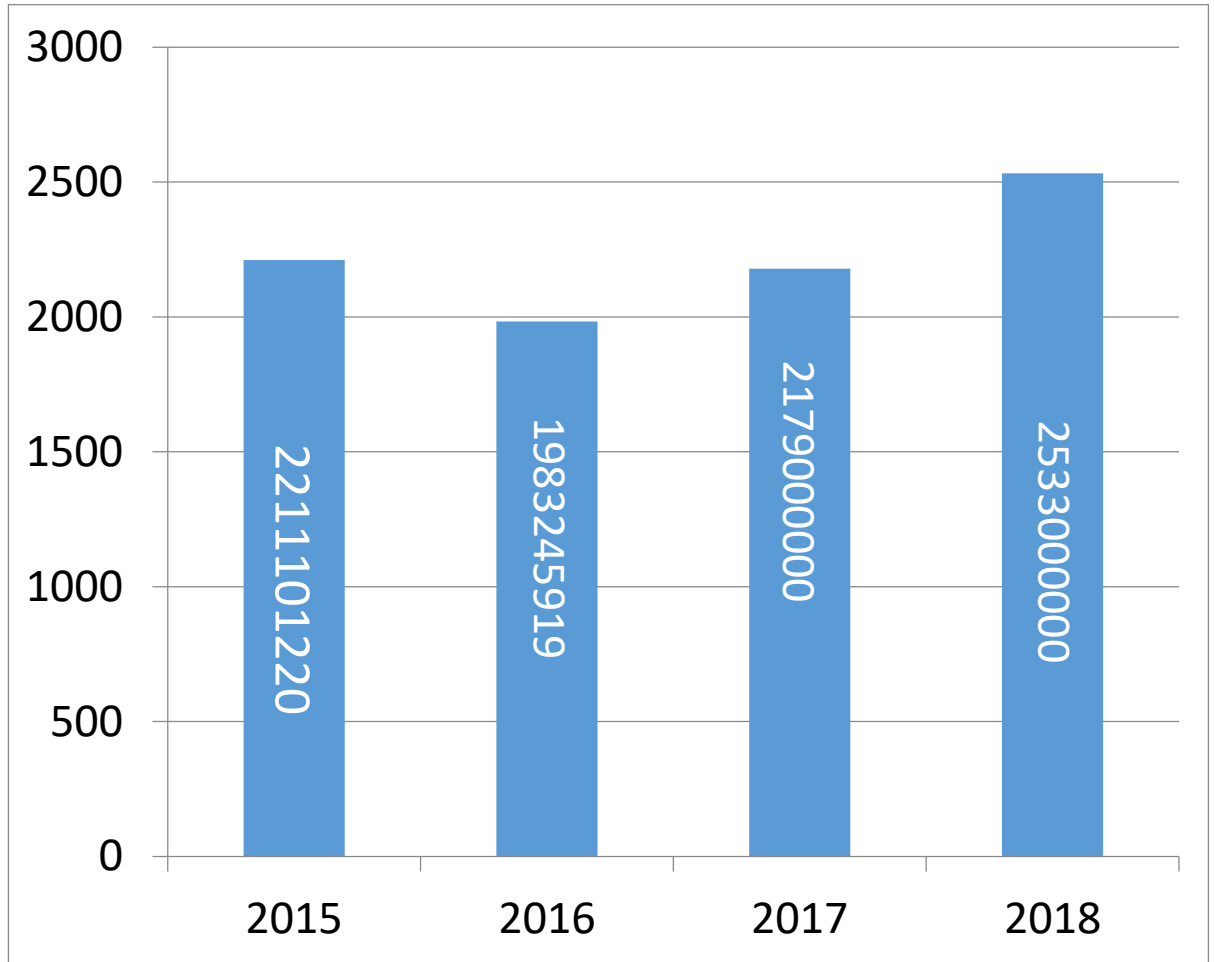
Cədvəl 1: Bütçəyə vergi daxilolmalarının dinamikası.

Göstərici	2015	2016	2017	2018
Sadələşdirilmiş vergi	168 032 718	303 768 370	344 000 000	380 000 000
Yol vergisi	79 751 975	153 263 572	89 000 000	103 000 000
Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	148 206 556	174 661 418	178 000 000	182 000 000
Əlavə dəyər vergisi	3 454 656 588	3 623 517 050	4 257 000 000	4 033 000 000
Aksizlər	647 753 012	625 109 799	608 000 000	726 000 000
Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi	2 211 101 220	1 983 245 919	2 179 000 000	2 533 000 000
Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi	48 674 092	50 275 079	50 000 000	50 000 000
Mədən vergisi	116 148 841	110 277 826	111 000 000	136 000 000

Mənbə : www.stat.gov.az (29.05.2018)

Şəkil 4-dən görüldüyü kimi 2015 ci ildə baş verən devalvasiya 2016 cı ildə öz təsirini göstərərək mənfəət vergisi üzrə daxilolmaların miqdarını azaltmışdır. Lakin 2016 cı ildə tətbiq edilən doğru siyasət sayəsində 2017 və 2018 ci ildə artım istiqaməti pozitiv istiqamətdə artaraq 2 milyardı keçmişdir. Ümumi olaraq mənfəət vergisi bütçə gəlirləri üçün çox önəmlidir. Çünki 2018 –ci ildə bütçə gəlirlərinin ortalama 30% ni mənfəət vergisi təşkil edir. Bu isə həqiqətdə böyük göstəricidir.

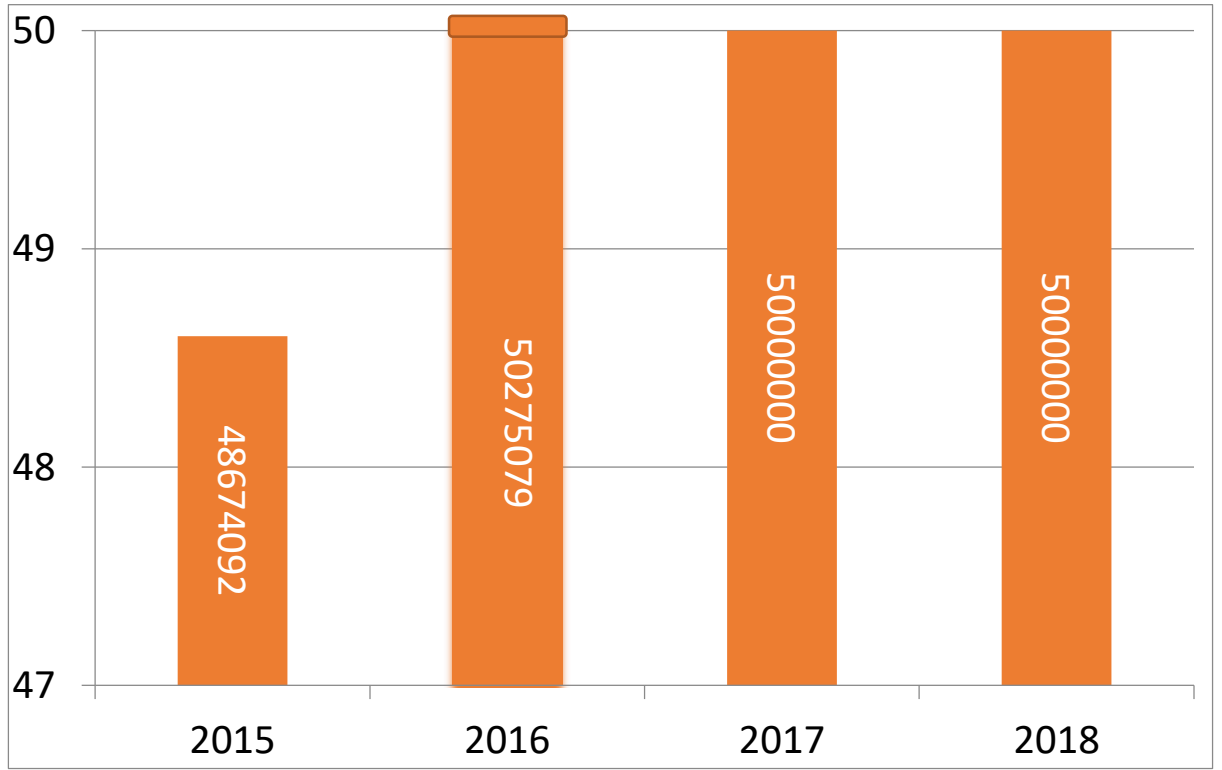
Şəkil 4: Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi (milyon manatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 5-dən aydın olaraq görüldüyü kimi, Torpaq vergisi stabil məbləğdə büdcəyə daxil olur. Torpaq vergisi digər vergilər arasında ən az faiz göstəricisinə sahibdir. Torpaq vergisi mülkiyyətdə və istifadə də olan torpaqlardan tutulur. İnsanların yeni torpaqlar alaraq onlardan istifadə etmələri, ödəyəcəyi vergi miqdarında ekstrimal dəyişikliklər göstərmədiyi üçün torpaq vergisi sabit olaraq qalır. Lakin son dövrlərdə ölkəmizdə inkişaf etməkdə olan perspektivli sahələr sayəsində torpaq vergisində də cüzi artışı gözlənilir.

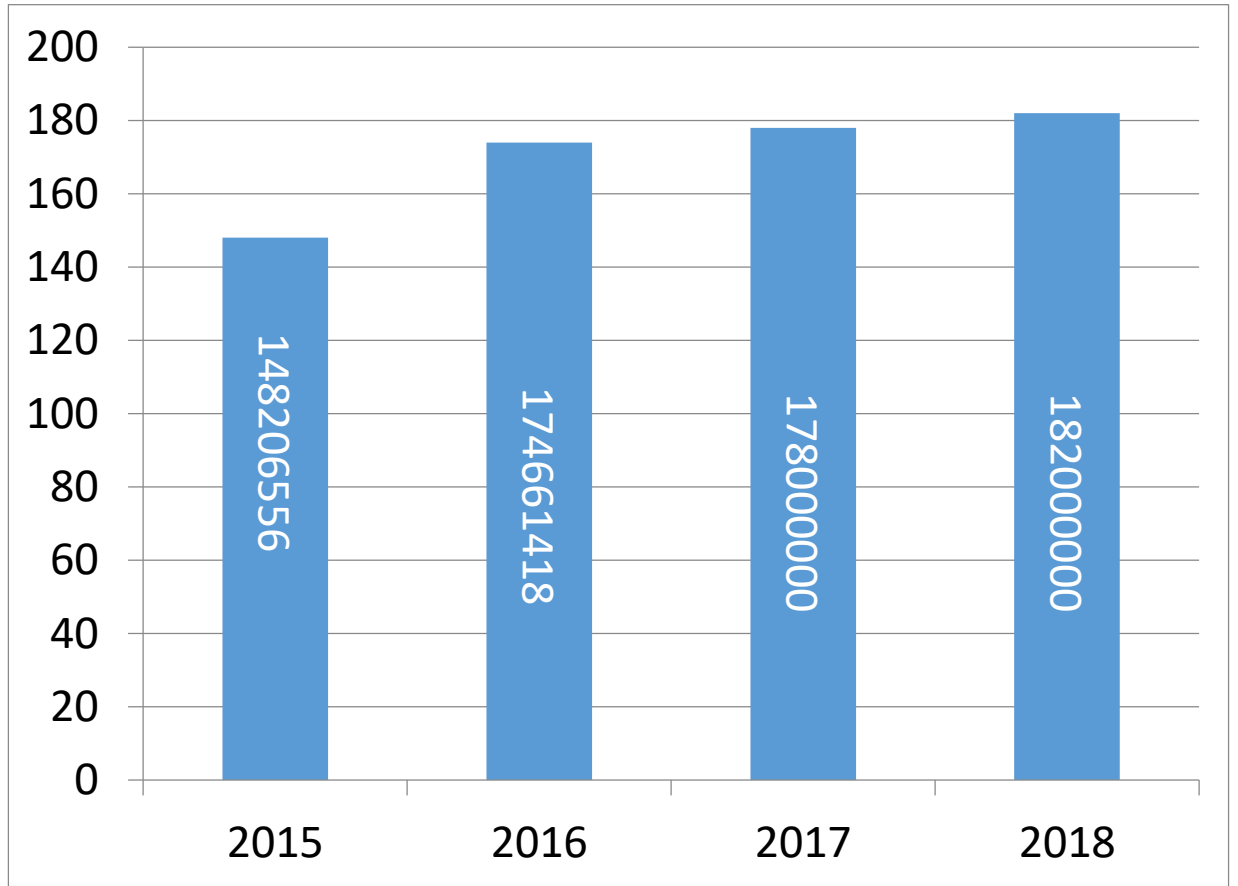
Şəkil 5: Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi (milyon manatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 6 da görüldüyü kimi əmlak vergisi son 4 ildə stabil olaraq artan istiqamətdə gəlir gətirən vergilərdən biridir. Belə ki, müəssisələr əsas vəsaitlərinin orta illik qalıq dəyərində görə 1% əmlak vergisi ödəyirlər. Büdcə gətirdiyi gəlirlərə görə kiçik faiz dərəcəsinə malik olan əmlak vergisi, öz gəlirlərini həm rezident müəssisələrdən həm də Respublikamızın ərazisində özlərinin daimi nümayəndəlikləri vasitəsi ilə sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən qeyri rezidentlər müəssisələrdən əldə edirlər. Hüquqi şəxslər vergiyə cəlb olunduqları zaman əmlak vergisi onların fəaliyyətinə çoxda maneə yaratmasa da, bu vergi üzrə müxtəlif faiz dərəcələrinin tətbiq edilməsi, mövcud əmlak vergisinə görə vergi ödəyicilərinin sayının artımına səbəb ola bilər.

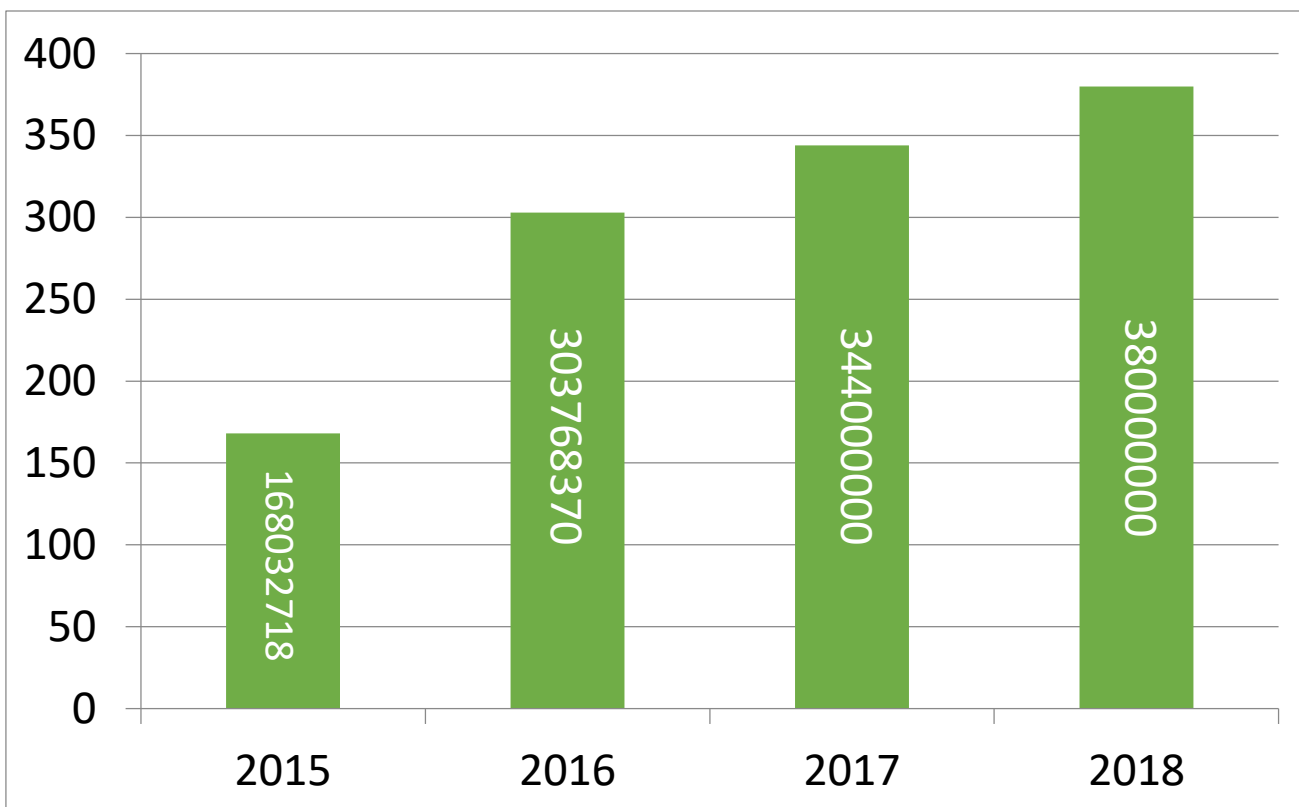
Şəkil 6 :Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi (milyon manatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 7-dən aydın olaraq görüldüyü kimi, sadələşdirilmiş vergi pozitiv istiqamətdə büdcəyə gəlir gətirir. Bundan əlavə olaraq 2019 cu ildə vergi məcəlləsində edilmiş dəyişiklikləri göz önündə saxlayaraq sadələşdirilmiş verginin 2019 cu və növbəti illərdə büdcəyə gətirəcəyi gəlirləri düşünsək, bu verginin büdcə gəlirlərində önəmli yer tutacağını deyə bilərik. Ölkə üzrə müəyyən edilən 2% dərəcəsi həm vergi ödəyiciləri üzrə vergidən yayınma hallarının qarşısını nəzərə çarpacaq dərəcədə azaldacaq həm də əvvəlkinə nisbətən az vergi ödəyəcəklərini bilmək insanlarda daha çox çalışmaya və büdcəyə daha çox vergi ödəməkləri üçün motivasiya yaradacaq.

Şəkil7 :Sadələşdirilmiş vergi (milyon manatla)

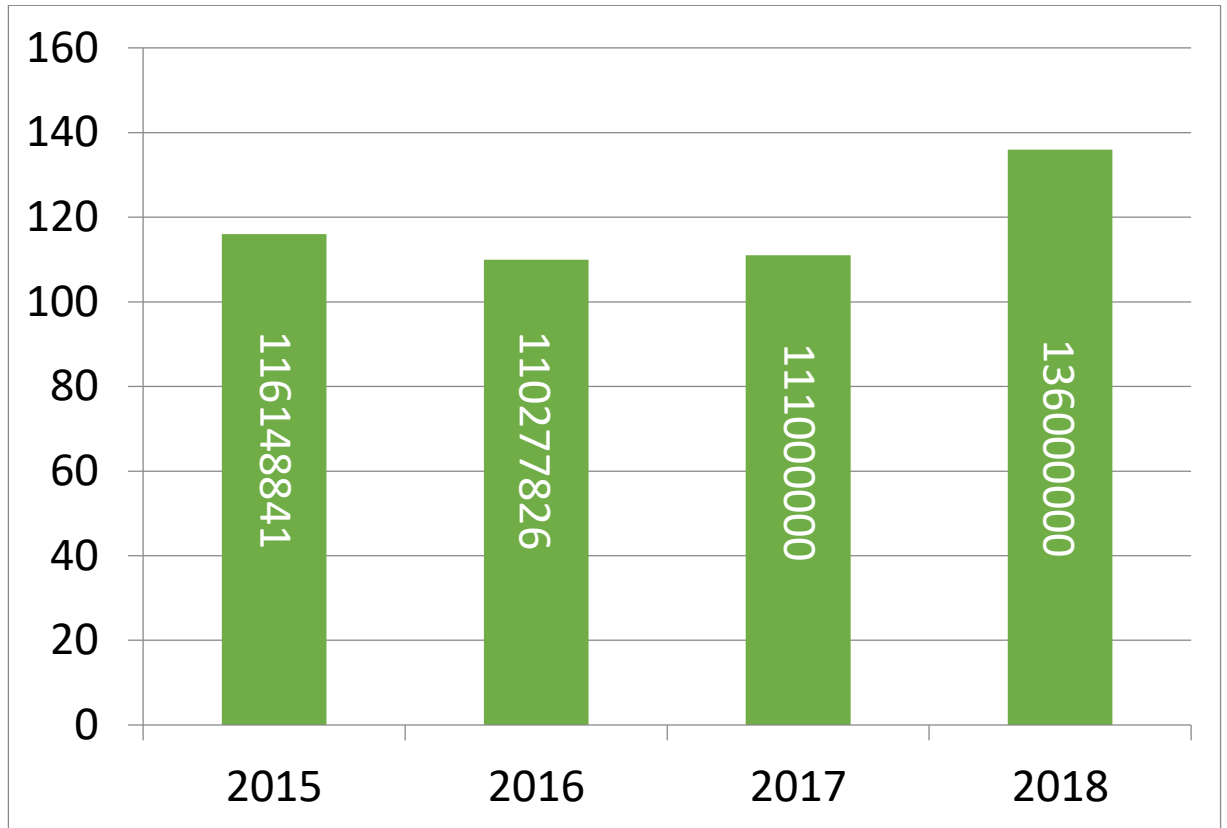

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 8 dən görüldüyü kimi mədən vergisi 2015 ci ildə baş verən devalvasiya neft və qaz satışından gələn gəlirə mənfi təsir etdi, beləliklə də 2016 cı ilin mədən vergisində azalma baş verdi. Lakin bu mənfi nüans uzun müddət davam gətirə bilmədi. 2016-cı ildən etibarən mədən vergilərində də artım görmək mümkündür. Düşünürəmki ölkəmizin qeyri neft sektoruna olan marağının artması və neft sektoruna olan güvənlərinin itməsi, mədən vergisi üzrə büdcəyə daxilolmaların miqdarını azalda bilər. Digər tərəfdən isə təbii sərvətlərimizin yüksək keyfiyyətə sahib olması, xüsusi olaraq da neftimizin dünya bazarında yüksək dərəcədə tələb olunması, mədən vergisindən daxil olmaların miqdarı qaldıra bilər. Bu yaxınlarda şimal məşrutunun

fəaliyyətə başlaması ölkəmizin bu sahədə sıçrayışlar edəcəyi və daha önəmli uğurlara imza atacağı açıq aşkar olaraq göz qabağındadır.

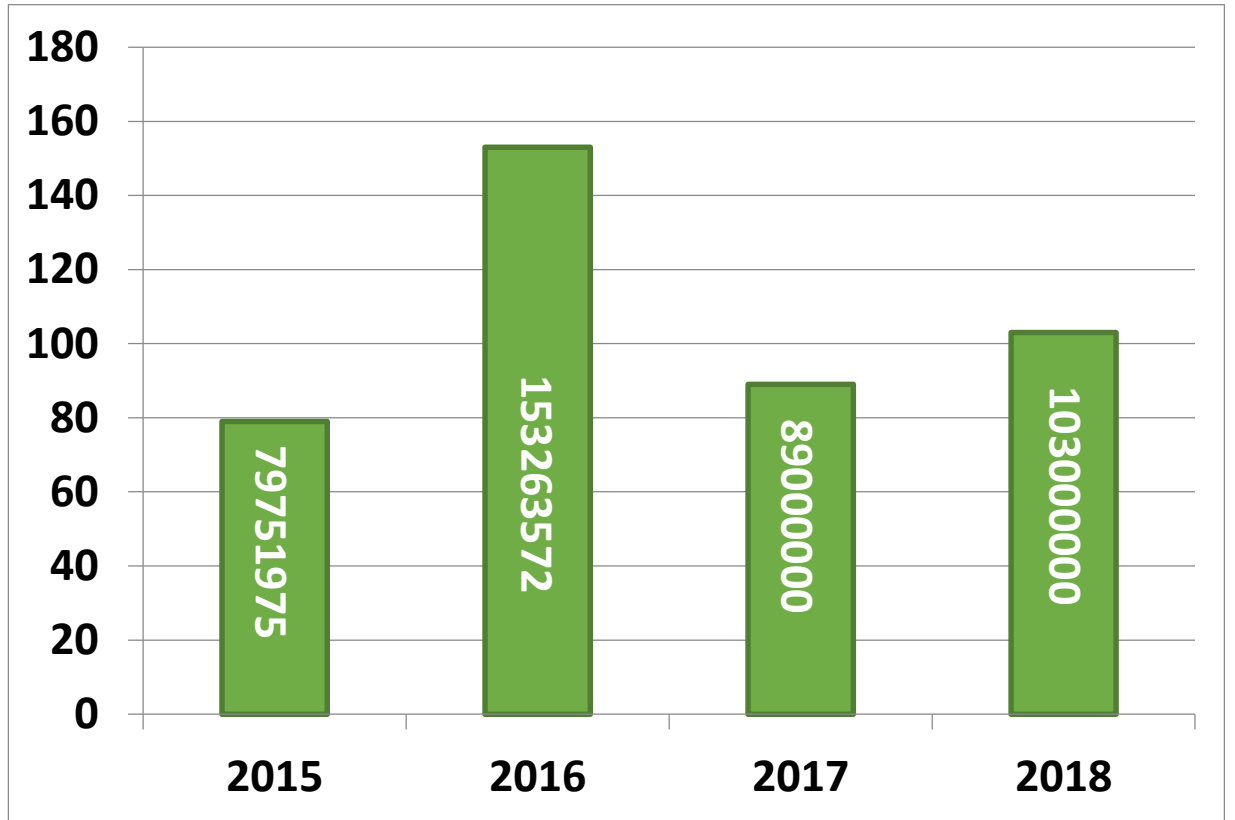
Şəkil 8: Mədən vergisi (milyon manatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 9-dan görüldüyü kimi 2016 cı il yol vergisi üzrə daxilolmaların ən yüksək olduğu ildir. 2017 ci ilə kimi böyük bir kütlə tərəfindən ödənilən yol vergisi, qanunda edilən dəyişikliklər sayəsində miqyas dairəsini daraltdı. Beləliklə 2017 ci ilə 153 milyondan biraz çox gəlir gətirən yol vergisi növbəti il demək olar ki yarıya qədər azaldı. Əhali üçün müsbət addım kimi qeyd edə biləcəyimiz bu addım. Büdcə gəlirlərinə mənfi təsir göstərir. Bu isə öz növbəsində dövlət xərclərinin ödənilməsində çətinliklərin yaradır.

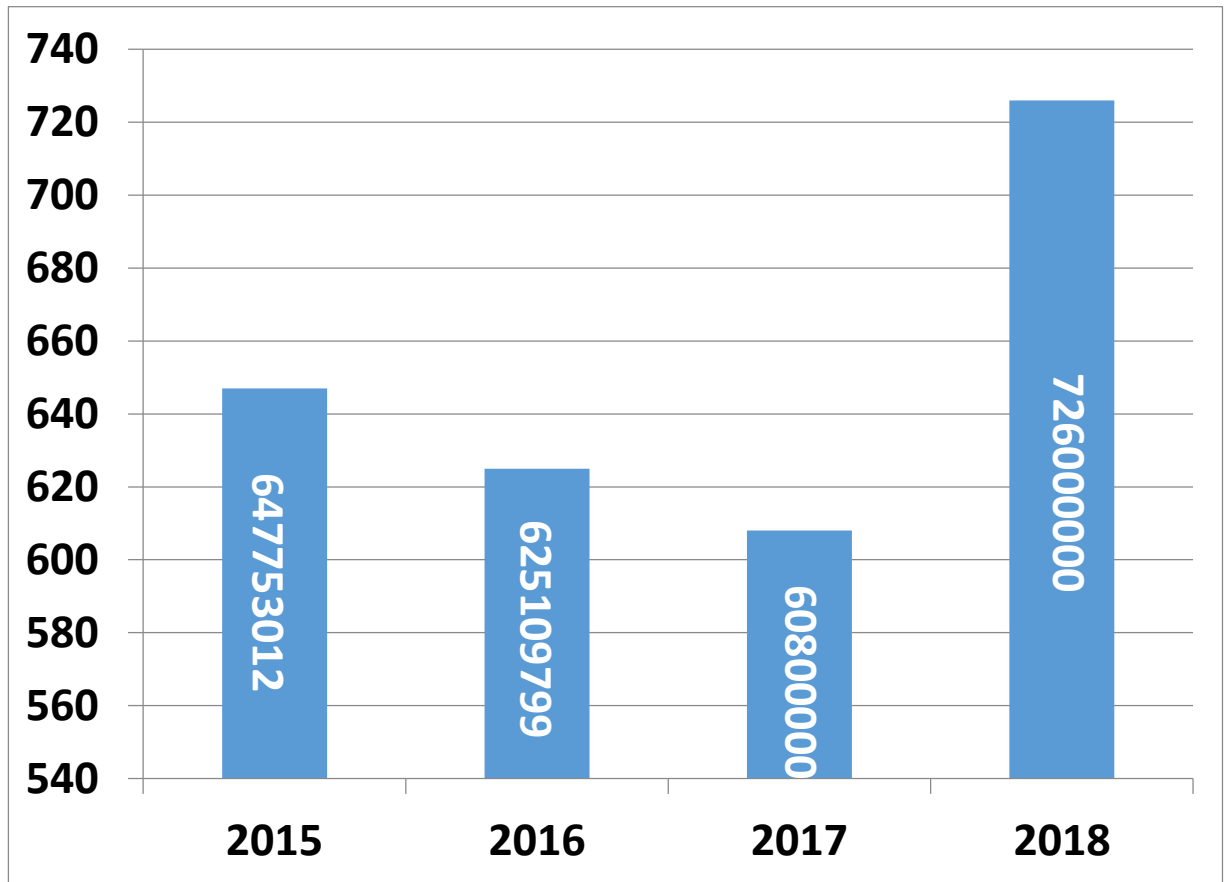
Şəkil 9 :Yol vergisi (milyonmanatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 10-dan da aydın görüldüyü kimi 2015 ci ildə baş verən iqtisadi problemlər aksiz vergisinə də öz təsirini göstərdi. Digər vergilərdən fərqli olaraq aksiz vergisi bu problemlərdən tez yaxa qurtara bilmədi. 2018 ci ilə kimi azalma nümayiş etdirən aksiz vergisi, 2018 ci ildə daxil olmaqla pozitiv istiqamətdə artmaqdadır. Ortalama olaraq 2017 dən ildə 2018 ci ilə qədər ortalama 20% artan aksiz vergisi bu nəticəsini növbəti illərdə daha da artıracağını deyə bilərik. Ölkəmizdə tətbiq edilən yeni qanunlara və gömrükdən vergi ödənilmədən keçirilməsinə icazə verilən alkoqollu içkilər, tütün məhsulları və bu kimi digər məhsullar üzrə müəyyənləşdirilən azaldılmış say normasına görə aksiz vergisi üzrə artım ola bilər.

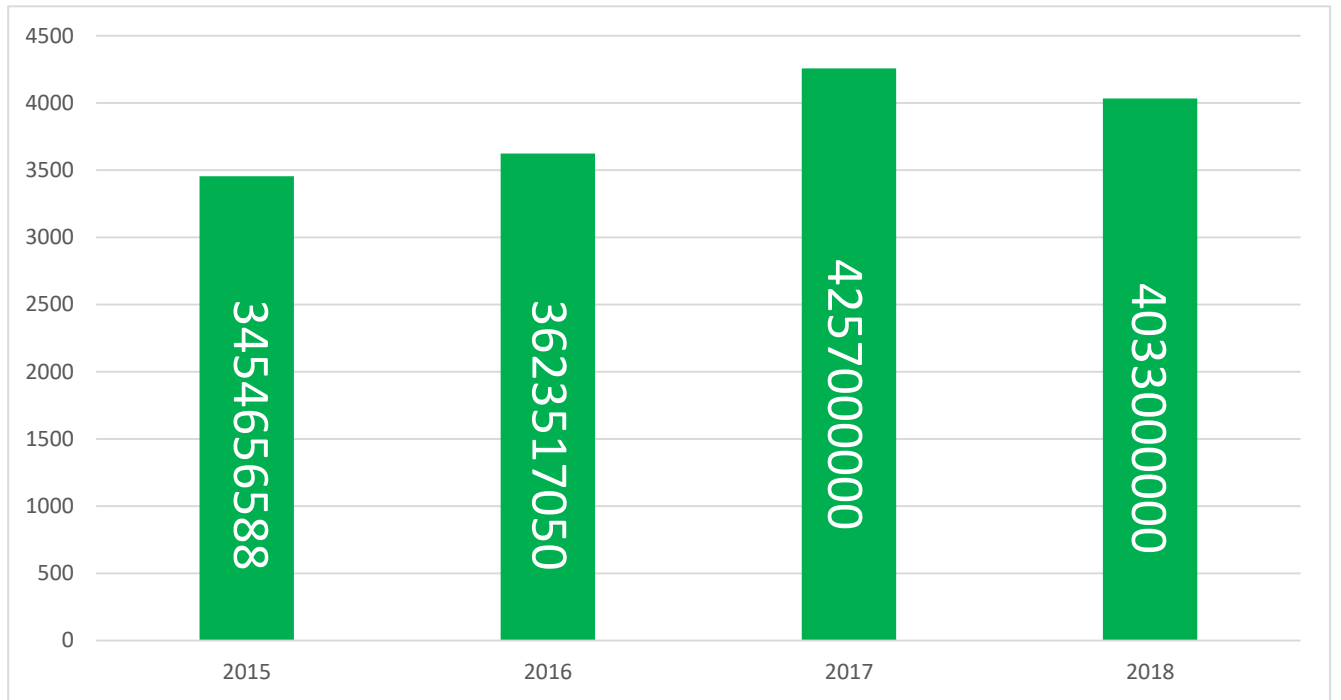
Şəkil 10 :Aksiz vergisi (milyon) manatla

Mənbə : Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Şəkil 11-də qeyd etdiyim vergi növləri arasında büdcəyə ən çox gəlir gətirən vergi növü əlavə dəyər vergisidir. 2018-ci il üzrə büdcəyə daxil olan vergi gəlirləri üzrə statistik rəqəmlərə nəzər salsaq, ortalama 50% gəlir əlavə dəyər vergisindən gəlir. Bunun səbəbi isə çox sadədir. Demək olarki hər gün biz ƏDV vergisi ödəyirik. Bu vergi sayəsində büdcə xərclərinin əsas hissəsi qarşılıdır. İqtisadi inkişaf və düzgün vergi siyasəti sayəsində ƏDV vergisi artan istiqamətdə irəliləyərək həm dövlət xərclərinin ödənilməsinə həm də ki əhəlinin yoxsul təbəqəsinin daha yaxşı yaşamasına kömək edir.

Şəkil 11: Əlavə dəyər vergisi (milyon manatla)

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının 2015/2016/2017/2018-ci illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanunu (29.05.2018)

Fəsil 3. Hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin beynəlxalq təcrübəsi və ondan Azərbaycan Respublikasının vergi sistemində istifadə imkanları

3.1 İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin əsas xüsusiyyətləri

Vergi sistemi dövlətin və ya hökumətin ictimai dəyərlərini əks etdirir. Dövlətin Vergi sistemi yaradılarkən ilk öncə nəzər yetirilməli nüans, vergi yüklərinin necə bölüşdürülməsidir. Vergi ödəyiciləri nə qədər vəsait ödəyəcək? Əldə olunmuş vəsait haralara sərf olunacaq? Vergi sistemi hazırlanarkən digər nəzər salınmalı olan məsələ əldə olunan vəsaitin miqdarıdır. Vergilərdən gələn vəsait dövlətin istifadə edəcəyi məbləğdən çox olmalıdır. Bu fərqə riayət qiyməti də deyilir. Sosial yönümlü ölkələrdə vergi sistemi büdcə gəlirlərinin formalaşmasında, infilyasiyanın tənzimlənməsində, iqtisadiyyatın tənzimlənməsində əsas daşıyıcı kimi çıxış edir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi ölkənin vergi sistemi onun dövlət quruluşundan asılıdır. Yəni ki, unitar və federativ dövlətlərin Vergi sistemi fərqlidir. Hər iki dövlət quruluşu haqqında aşağıda ətraflı məlumatlar qeyd edirəm.

Unitar dövlətlər- Azərbaycan, Yeni Zelandiya, Türkiyə, İspaniya, Böyük Britaniya, Hollandiya, Yaponiya, İtaliya, Fransa, Belçika və sair.

Federativ dövlətlər – Kanada, ABŞ, AFR, İsveçrə, Rusiya, Argentina, Hindistan, İspaniya, Meksika, Brazilya, Venesuela, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və sair.

Unitar dövlətlərdə büdcə 2 səviyyədə ibarət olur.

✓ Mərkəzi.

✓ Yerli.

Federativ dövlətlərdə isə büdcə 3 səviyyədə ibarətdir.

✓ Federal.

✓ Ərazi.

✓ Yerli.

İndi isə unitar dövlətlərdən olan Böyük Britaniya, Hollandiya, Türkiyə, Yaponiya, Belçika və Fransa kimi ölkələrin və federativ dövlətlərdən olan Almaniya Federativ Respublikası, İsveçrə, Rusiya, Kanada, Amerika Birləşmiş Ştatları kimi ölkələrin bir neçəsinin Vergi sistemi haqqında ətarflı məlumatlarla tanış olaq.

Türkiyə vergi sistemi aşağıdakı vergilərdən ibarətdir və hüquqi şəxslər aşağıdakı vergiləri ödəyirlər.

✓ Aksiz vergisi

✓ Əmlak vergisi

✓ Mənfəət vergisi

✓ Əlavə dəyər vergisi

Aksiz vergisi : alkoqollu içkilər, motorlu nəqliyyat vasitələri, neft məhsulları, neft, kosmetik məhsullar, tütün məhsulları, büllur və şüşə keramikasından hazırlanmış bütün növ ofis əşyaları, mətbəx əşyaları, elektrik avadanlıqları, qiymətli daşlar aksizli mallar sayılırlar. Bu məhsulları idxal edən və istehsal edən hər bir hüquqi şəxs aksiz vergisinin ödəyicisi sayılırlar. Aksiz vergisinə həm advalor həmdəki spesifik vergi dərəcələri tətbiq olunur. Sputnik Türkiyənin 5 Yanvar 2019 cu ildə verdiyi məlumata görə aksiz vergisi 63 faizdən 67 faiz dərəcəsinə yüksəldi. Bu vergi artışı isə səbəbi çox sadədir. Bildiyiniz kimi bütün dünya ölkələri əhalini zərərli vərdişlərdən uzaqlaşdırmaq istəyir. Ona görə də aksiz vergisində artışı müşahidə olunur. Türkiyə Respublikası da əhalini zərərli vərdişlərdən uzaqlaşdırmaq üçün aksiz vergisinin faiz dərəcəsinə maksimum dərəcədə artırmaq istəyir.

Əmlak vergisi : ölkənin ərazisində yerləşən bina və tikililərdən, onlara aid olan ərazilərdən , torpaq sahibli olan şəxslərdən əmlak vergisi tutulur. Əmlak vergisi ödəyicilərinin fiziki və ya hüquqi şəxs olmasından asılı olmayaraq hər bir kəs həmin vergiləri bələdiyyələrə ödəyirlər. Türkiyə Respublikasında əmlak vergisi üzrə

binalara ayrı, torpağa isə ayrı dərəcədə əmlak vergisi tətbiq olunur. Ölkədə əmlak vergisi dərəcəsi bölgələrə görə dəyişir. Misal olaraq 2017 ci il üzrə İstanbul şəhərində tətbiq olunan 14.47 faiz dərəcəsidəki əmlak vergisi, Ankara şəhərində 3.83 faizdir. Bu isə öz növbəsində hüquqi şəxslərin fəaliyyət sahələrini İstanbuldan kənarəda yaratmaq üçün motivasiya yaradır.

Mənfəət vergisi : Türkiyə Respublikasının qanunlarına görə mənfəət vergisinin ödəyiciləri rezident müəssisələr və qeyri rezident müəssisələrdir. Bu verginin vergitutma obyektləri isə aşağıda qeyd olunduğu kimidir.

- ✓ Qiymətli kağızlardan gəlirlər
- ✓ Muzdlu işə görə əldə edilən gəlirlər
- ✓ Kənd təsərrüfatı gəlirləri
- ✓ Ticarətdən gəlirlər
- ✓ Sərbəst fəaliyyətdən gəlirlər
- ✓ Daşınmaz əmlakla əlaqəli gəlirlər

Mənfəət vergisinin vergitutma dərəcəsi 30% səviyyəsində müəyyən edilmişdir və bu verginin ödənilmə dövrü təqvim ili olaraq qəbul edilib. Mənfəət verginin ödəyiciləri, mənfəət vergisinə görə bəyannələrini hesabat ilindən sonrakı ildəki aprel ayının 30 dan gec olmayaraq ödəməlidirlər.

Türkiyə Respublikasında mövcud olan əlavə dəyər vergisi haqqında ətraflı məlumatlar aşağıdakı kimidir. Belə ki burada əlavə dəyər vergisi sabit dərəcə ilə deyil, dəyişən faiz dərəcəsi olaraq müəyyənləşdirilmişdir. Qanunvericiliyə görə 18% ilə 1% arasında dəyişən əlavə dəyər vergisi haqqında aşağıda ətraflı surətdə qeyd edəcəm. İnanıram ki aşağı dərəcədə müəyyənləşdirilən əlavə dəyər vergisi hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsini təkmilləşdirə bilər. Çünki güzəştlərin mövcudluğu həm vergi ödəyicilərində motivasiya yaradır bunun sayəsində isə sərbəst fəaliyyət göstərmək

üçün heç bir maneə qalmır. 01.01.2019 cu ildə dövlət qəzetində qeyd olunan məlumatlar aşağıdakı kimidir.

Yaşayış yeri və iş yerlərində 18% dərəcəsində müəyyənləşdirilən əlavə dəyər vergisi 31 mart 2019 cu ilə qədər 8% dərəcəsində qalması.

Ticarət məqsədilə yük və insan daşıyan nəqliyyat vasitələrində əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi 31 Mart 2019 cu ilə qədər 1% olaraq müəyyən edilmişdir.

Yeni nəqliyyat vasitələri alınması zamanı ödənilən əlavə dəyər vergisinin miqdarı 1% olaraq müəyyən edilmişdir. Əgər 1% olaraq müəyyənləşdirilən bu vergi dərəcəsini nəzərə almadan vergi ödəyicisindən əlavə vergi dərəcəsi tutularsa. Bu zaman 1% dən artıq alınan vergi faizləri geri alınır.

Xəzinə və Maliyyə naziri Berat Albayrak endirimlərin uzadılması xəbərini verdi. Bundan əlavə olaraq endirimlərin davam etməsi satışların 30% artacağında qeyd etdi. Gördüyümüz kimi vergi dərəcələrində edilmiş güzəştlər öz növbəsində vergi ödəyicilərində motivasiya yaradır. Bu isə ən başda ölkədə olan iqtisadi vəziyyətə və vergi ödənişlərinin qaydaya salınmasına kömək edir. Türkiyədə əlavə dəyər vergisinin belə bir fərqli cəhəti vardır ki, malların topdan və ya pərakəndə satılmasına, hansı xidmət qruplarına aid olmasına və bu kimi digər maddələrə görə əlavə dəyər vergisinə görə müəyyən edilən faiz dərəcəsi 4 dəfə artırıla və ya 1 % dərəcəsinə qədər endirilə bilinər.

Fransa : Bildiyiniz kimi Fransada vergi sistemi son illər üzrə diqqətə layiq dərəcədə formalaşmış, ölkənin mədəni və tarixi xüsusiyyətini, optimal vergi dərəcəsini özündə əks etdirir. Mövcud olan vergi sistemi stabil olaraq tətbiq olunmaqdadır. Mövcud vergi sisteminin hər il üzrə optimal dərəcədə qalmasına nail olmaq üçün, mütəmadi olaraq tətbiq olunan vergilərin sosial iqtisadi vəziyyətə təsirinə nəzər yetirilir.

Fransa hökumətinin büdcə gəlirlərinin 90 faizini vergilər təşkil edir. Vergi sistemi *üç əsas prinsipdən ibarətdir*.

- ✓ Vergi sisteminin sosial istiqaməti.
- ✓ Vergi sisteminin əlastikliyi.
- ✓ Sistemlilik.

Vergi sisteminin sosial istiqaməti- Fransanın iqtisadi və sosial inkişafı, işsizlik dərəcəsi və infilyasiya ilə, inkişaf tempi ilə bağlı olur.

Vergi sisteminin əlastikliyi- deyiləndə illik vergi dərəcəsinin dəqiqləşdirilməsi, parlamentin qəbul etdiyi qərarlar sayəsində iqtisadi və siyasi konyuktura da nəzərə alınmaqla mövcud vergi siyasətinin həyata keçirilməsi.

Sistemlilik- parlament tərəfindən yaradılmış mərkəzləşdirilmiş bazanın mövcudluğu, daxildəki vergilərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi, bundan əlavə olaraq iki qat vergitutmanın istisna edilməsi.

Fransada hüquqi şəxslərin *ödədikləri əsas vergiləri* aşağıdakı kimi qeyd edə bilərik.

- ✓ Əlavə dəyər vergisi,
- ✓ Aksiz vergisi,
- ✓ Mənfəət vergisi,
- ✓ Mülkiyyət vergisi.

Əlavə dəyər vergisi : Fransa büdcəsinin əsas hissəsini dolaylı vergilər təşkil edir. Buna aid olan ən əsas vergi kimi əlavə dəyər vergisini göstərə bilərik. Hal hazırda Fransada əlavə dəyər vergisinin azaldılmış və standart dərəcəsi tətbiq edilir. Əlavə dəyər vergisinin azaldılmış dərəcəsinə bir sıra sərnişin daşınmasına, yük daşınmasına, tibbi avadanlığa, dərmana, ərzağa və kənd təsərrüfatı məhsullarına tətbiq edirlər.

Fransa qanunvericiliyi əlavə dəyər vergisi üzrə bir neçə güzəştlər nəzərdə tutur. Nümunə olaraq, aşağıdakılar əlavə dəyər vergisindən azaddırlar.

- ✓ Balıqçılıq və kənd təsərrüfatı
- ✓ Maliyyə və bank fəaliyyəti
- ✓ İxracla bağlı olan bütün əməliyyatlar.

Beləki, hüquqi şəxslər malları ixrac edərkən onların istehsalı və alınması zamanı əlavə dəyər vergisi üzrə ödədikləri məbləği geriə almaq hüququna sahibdirlər.

Fransada əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi Fransanın da üzv olduğu Avropa Birliyi tərəfindən tənzimlənir. Burada əlavə dəyər vergisi qanunu, əsasən Fransa Vergi Məcəlləsi (CGI) tərəfindən idarə olunur. Buraya aid olan digər istisnalar isə “Generale des Douanes” və “Droits” orqanı tərəfindən idarə olunur.

Fransada əlavə dəyər vergisinin 4 fərqli dərəcəsi mövcuddur. Bunları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar.

20 faiz - Bu standart dərəcədir.

10 faiz – Bu faiz dərəcəsi restoran, nəqliyyat, təmir / təkinti işləri və müəyyən tibbi dərmanların aid olduğu sahələrə tətbiq edilir.

5.5 faiz – Bu faiz dərəcəsinə qida, su və spirtsiz içkilər, kitablar, əlillər üçün xüsusi avadanlıq və bir sıra yerli şəxsi xidmətlərin aid olduğu sahələri əhatə edir.

2.1 faiz – Bu xüsusi faiz dərəcəsi Fransa sosial müdafiə təşkilatı tərəfindən zərərlərin geri ödənilməsi siyahısına daxil olan dərmanların idxalı ilə məşğul olanlara tətbiq edilir.

Fransada tətbiq edilən əlavə dəyər vergisində xüsusi bir faiz dərəcəsi də mövcuddur ki, bu da 13 faiz dir. Bu faiz dərəcəsi yalnız Fransanın tərkibində olan Kostarika adasında tətbiq edilən satışlara şamil edilir.

Əlavə dəyər vergisi üzrə bəyannamənin təqdim edilmə zamanları aylıq, üç aylıq, illik və mövsümi olaraq dəyişir. Hüquqi şəxslərin üstünlük verdiyi forma isə aylıq rejimdir. Bu rejim üzrə gəlirlər Avropa şirkətləri üzrə növbəti ayın 19-na qədər, qeyri Avropa şirkətləri üçün isə növbəti ayın 24 –nə kimi lazımi sənədlərlə birlikdə müvafiq orqanlara təqdim edilməlidir.

Aksiz vergisi : Dolayı vergilərdən sayılan aksiz vergisini, Fransa Büdcəsinin əsas gelir mənbəyi kimi göstərə bilərik. Frasada aksizli malların siyahısı aşağıda ətraflı şəkildə qeyd olunmuşdur. Televizya reklamları, oyun biznesi, birja əməliyyatları, sığorta əməliyyatları, zərgərlik məmulatları, qiymətli metallar, mineral sular, tütün məmulatları, pivə, tünd alkoqollu içkilər, elektrik enerjisi, neft məhsulları və digər məhsullar aksiz verginə cəlb olunurlar. Bu məhsullara tətbiq ediləcək tarif dərəcələri hər il nazirliyin əmri ilə dəyişdirilir və ya dəyişiklik edilmədən təsdiq edilir.

Aksiz vergisinin əhatə etdiyi sahələri aşağıdakı kimi qruplaşdırıla bilərik

- I – Alkoqollu içkilərə tətbiq edilən aksiz vergisi,
- II – Şəkərli və süni şirinləşdirilmiş içkilərə tətbiq edilən aksiz vergisi,
- III – Enerji məhsullarının ölkə daxilində istehlakına görə tətbiq edilən aksiz vergisi,
- IV – Tütün məhsullarına tətbiq edilən aksiz vergisi,
- V – Qiymətli metallara tətbiq edilən aksiz vergisi,
- VI – Çirkləndirmə fəaliyyətlərinə görə tətbiq edilən aksiz vergisi. (Buraya əsasən zavod və fabriklər aiddir)

Fransada içməli su üçün xüsusi vergiyə cəlb olunma dərəcəsi mövcuddur. Suyun 0.5 litrlik, 5 litrlik və ya 20 litrlik qablarda satılmasından asılı olmayaraq, hər 100 litr su üçün 0.54 euro vergisi tətbiq edilir. İçməli suların satışına görə ödəniləcək aksiz vergisi üzrə lazımi sənədlər, hər ayın 25-nə kimi ondan əvvəlki ay ərzində satılmış su

miqdarlarının həcmi əks etdirən sənədlərlə birlikdə, müvafiq vergi orqanına təqdim edilməlidir.

İstehsal edilən tütün məhsulları, yəni siqaret, puro açıq tütün və digər tütün məhsulları, istehlak üçün sərbəst buraxıldıqda aksiz vergisinə aid olunur. Burada *aksiz vergisi 2 yerə bölünür*.

- ✓ Pərakəndə satış qiyməti üzərindən hesablanan aksiz vergisi,
- ✓ Məhsul vahidi və ya çəkisi (1000 ədəd siqaret və ya 1000 qram digər məhsullar ilə birlikdə) üzrə hesablanan aksiz vergisi.

Ümumi olaraq Fransda 2019 cu il üzrə alkoqollu içkilər, tütün və tütün məhsulları və bu kimi digər məhsulları spesifik faiz dərəcələri ilə vergiyə cəlb edilirlər, amma bəzi məhsullar ortalama 2 faiz dərəcəsində aksiz vergisinə cəlb olunurlar. İstisnalar və xüsusi hallar üçün isə ədəbiyyat siyahısında qeyd olunmuş keçiddən istifadə edə bilərsiniz.

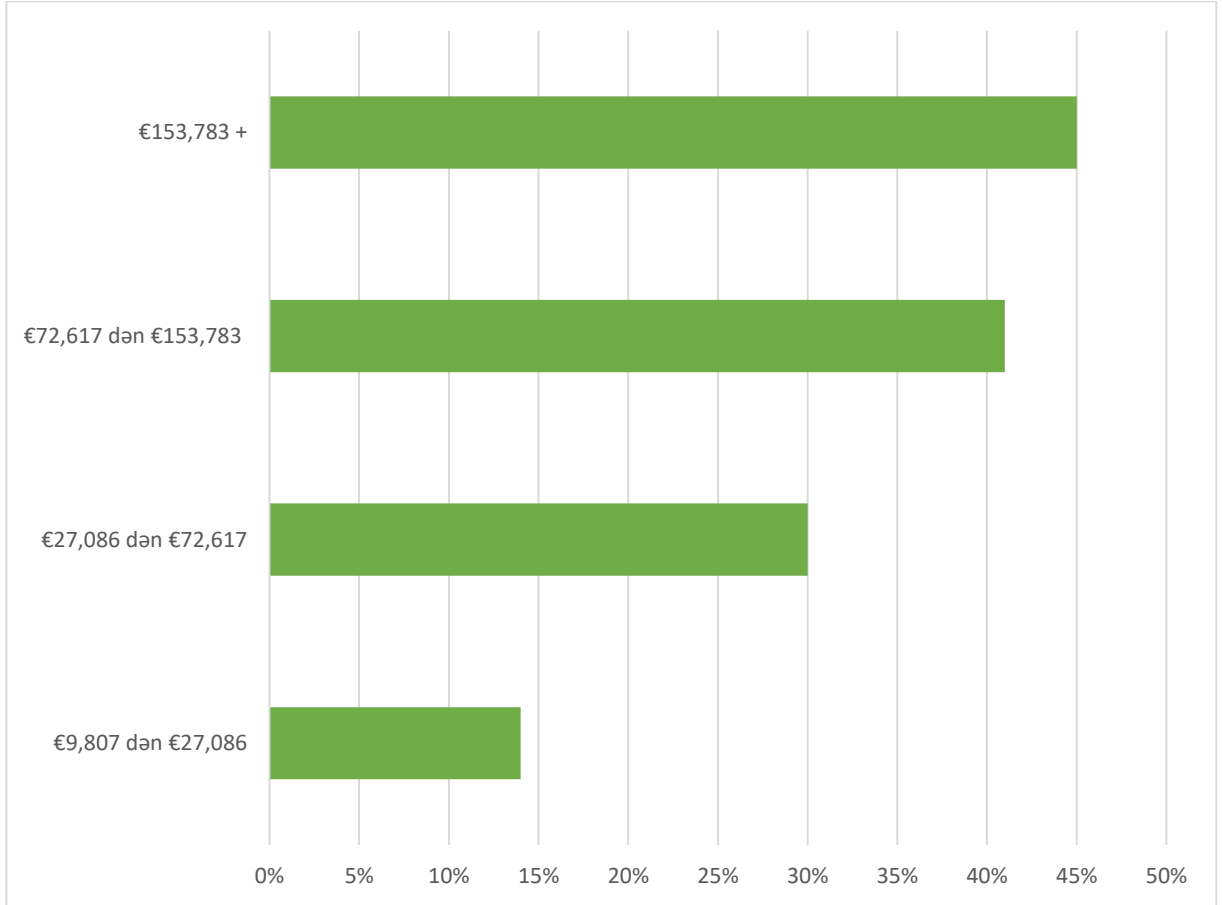
Aksiz vergisi üzrə bəyannamələr üç aydan bir və ya ildə bir dəfə olmaqla müvafiq vergi orqanlarına təqdim olunmalıdır. Bunlardan hansının hüquqi şəxslər tərəfindən seçilməsi isə hüquqi şəxslərin şəxsi seçimlərindən asılıdır.

Mənfəət vergisi : Birbaşa vergilər arasında mənfəət vergisi əsas yer tutur. Beləki mənfəət vergisini sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən və qanunvericiliyə müvafiq olaraq mənfəət vergisindən azad edilməyən bütün dövlət və xüsusi şirkətlərdən tuturlar. Həm qeyri-rezidentlər həm də rezidentlər Fransadakı fəaliyyətlərinə görə əldə etdikləri mənfəətdən mənfəət vergisini ödəyirlər. Hüquqi şəxslərin illik mənfəətinin miqdarını vergitutma bazası hesab edə bilərik.

Hər bir şirkət öz vergi bəyannamələrini vergi ilindən sonrakı ilin dördüncü ayının 1-nə qədər vergi orqanlarına təqdim etməlidir. Belə ki, şirkətlərdə son hesablamalar aparılana kimi hər rüb üzrə avans ödənişləri edirlər. Şirkətlər vergini standart dərəcədə ödəyirlər. Ümumi olaraq hər bir hüquqi şəxs əldə etdiyi toplam

mənfəətinə görə (buraya ölkə daxilində və ölkədən kənarında əldə edilən mənfəət aiddir) 50 faizdən aşağı dərəcəsində vergiyə cəlb olunurlar.

Şəkil 12. Mənfəət vergisi

Mənbə: Blevins Franks maliyyə menecmenti şirkəti (17.01.2018)

Qiymətli kağızlardan, kənd təsərrüfatı fermalarından və torpaq sahələrindən əldə edilən gəlirlərə görə azaldılmış dərəcə vergi tətbiq edilir. Müəyyən şərtlərə əməl etməklə investisiya şirkətləri və kənd təsərrüfatı korporativləri mənfəət vergisindən azad ola bilərlər. Bundan əlavə olaraq, bəzi istisnalarda var ki, onlar vergiyə cəlb olunanlar siyahısına daxil edilmir. Beləliklə də mənfəət vergisində güzəştlər yaranır. Aşağıdakı siyahıda müxtəlif məbləğdə mənfəətlər üzrə tətbiq edilən vergi dərəcələri göstərilmişdir.

Korporativ vergi Fransadakı hüquqi şəxslərin mənfəət üzrindən tutulan illik vergidir. Fransadakı hüquqi şəxslərin 2/3 hissəsi korporativ vergi ödəyicisidir. Ölkədə korporativ vergi standart dərəcədə yəni ki , 33.33% dərəcəsində tətbiq edilir. Bildiyiniz kimi yuxarıda qeyd etmişdik ki, Fransa vergilərin iqtisadi və siyasi vəziyyətə təsiri ilə əlaqədar mütəmadi olaraq nəzarət mövcuddur. Fransa Prezidentinin 2017-ci ilin Yanvar ayında müəyyənləşdirdiyi 5 il üzrə tətbiq ediləcək korporativ vergi haqqında müddəalar aşağıdakı kimidir.

✓ 1 Yanvar 2018 – ci il tarixindən başlayaraq həmin vergi ili də daxil olmaqla €500.000 qədər mənfəətdən 28 faiz dərəcəsində vergi tutulur. €500.000 – dan yüksək mənfəətdən isə 33.33 faiz dərəcəsində vergi tutulur.

✓ 1 Yanvar 2019 - cu il tarixindən başlayaraq həmin vergi ili də daxil olmaqla €500.000 qədər mənfəətdən 28 faiz dərəcəsində vergi tutulur. €500.000 – dan yüksək mənfəətdən isə 33.33 faiz dərəcəsində vergi tutulur.

✓ 1 Yanvar 2020 – ci il tarixindən başlayaraq həmin vergi ili də daxil olmaqla standart olaraq 28 % dərəcəsində vergi tutulacaq.

✓ 1 Yanvar 2021 – ci il tarixindən başlayaraq həmin vergi ili də daxil olmaqla standart olaraq 26.5 % dərəcəsində vergi tutulacaq.

✓ 1 Yanvar 2022 – ci il tarixindən başlayaraq həmin vergi ili də daxil olmaqla standart olaraq 25 % dərəcəsində vergi tutulacaq.

Fransada hüquqi şəxslər mülk alarkən və ya satarkən əmlak vergisini (taxo foncière) ödəməlidirlər. Hüquqi şəxslər fəaliyyət göstərdikləri yerlər (binalar) üçün əmlak vergisini ödəyirlər. Əgər hüquqi şəxs öz evində fəaliyyət göstərsə, yenə də əmlak vergisini ödəməlidirlər. Amma hüquqi şəxslər evlərində fəaliyyət göstərdikləri üçün bəzi güzəştlər qazanırlar. 2010- cu ildən əmlak vergisində nəzərə çarpacaq düzəlişlər edildi və aşağıdakı formanı aldı. Bildiyiniz kimi əmlak vergisini hesablamaq biraz qəlizdir. Ancaq daha rahat başa düşülsün deyə belə deyə bilərik.

Ümumi əmlak vergisinin 20 faizi mülkün dəyərini, 80 faizi isə işyerində istifadə olunan alətlər, avadanlıqlar və digər cihazların dəyərini təşkil edir. Tətbiq olunan vergi əsas üstünlüyü investisiya yatırılmış alətlər üzərindən tutduğu üçün, şirkət nə qədər çox vəsait investisiya edərsə o qədər çox vergiyə cəlb olunur. Hökumətin bu siyasətinə görə sahibkarlar köhnə cihazlar, və ya az fayda verən cihazlardan istifadə etmək yerinə , eyni anda bir neçə cihazın işini görən yeni avadanlıqlardan istifadəyə üstünlük verirlər.

Bu metod hüquqi şəxslərin daha az əmlak vergisi ödəməsi üçün çox faydalı oldu. Lakin bu metoddan istifadə etmədən öncə aşağıdakı 2 məsələyə nəzər salınır.

- ✓ Müəssisə daxilində yer tutan əmlak üzrə vergi tutulan dəyər.
- ✓ Hüquqi şəxsin ödəyəcəyi əlavə dəyər vergisinə əsaslanaraq, hər il investisiya ediləcək məbləğin fayda yoxsa zərər gətirəcəyi.

Hüquqi şəxsin hansı dərəcədə vergiyə cəlb olunması onun dövriyyəsinə asılı olaraq dəyişir. Bu məsələ haqqında ətraflı məlumatlar aşağıda ətraflı şəkildə qeyd olunub.

- ✓ Dövriyyəsi €10,000 dan az olan hüquqi şəxslər €212 ilə €510 arasında vergiyə cəlb olunurlar.
- ✓ Dövriyyəsi €10,000 ilə €32,600 arasında olan hüquqi şəxslər €212 ilə €1,009 arasında müəyyənləşdirilən bir məbləğdə vergiyə cəlb olunurlar.
- ✓ Dövriyyəsi €32,600 ilə €100,000 arasında olan hüquqi şəxslər €212 ilə €2,119 arasında müəyyənləşdirilən bir məbləğdə vergiyə cəlb olunurlar.
- ✓ Dövriyyəsi €100,000 ilə €250,000 arasında olan hüquqi şəxslər €212 ilə €3,532 arasında müəyyənləşdirilən bir məbləğdə vergiyə cəlb olunurlar.
- ✓ Dövriyyəsi €250,000 ilə €500,000 arasında olan hüquqi şəxslər €212 ilə €5,045 arasında müəyyənləşdirilən bir məbləğdə vergiyə cəlb olunurlar.

✓ Dövryyəsi €500,000 dan yüksək olan hüquqi şəxslər €212 ilə €6,559 arasında müəyyənləşdirilən bir məbləğdə vergiyə cəlb olunurlar.

Dövryyəni müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunan istinad ili, vergi tutulacaq ildən 2 il əvvələ əsaslanır. 2019 cu ildə ödəniləcək vergilər üçün istinad ili 2017 ci ildir. Çünki hüquqi şəxslər ilk illərində vergiyə cəlb olunmurlar. 2- ci illərində isə 50 faiz həcmində vergiyə cəlb olunurlar.

Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi, əmlak vergisindən azad olmaq üçün mövcud qanunlar və onların izzahı haqqında aşağıdakı linkdən ətraflı məlumatlar əldə edə bilərsiniz.

Hüquqi şəxslərdən tutulan əmlak vergisi dövlət gəlirlərinin çox kiçik bir hissəsini (10 faizini) təşkil edir.

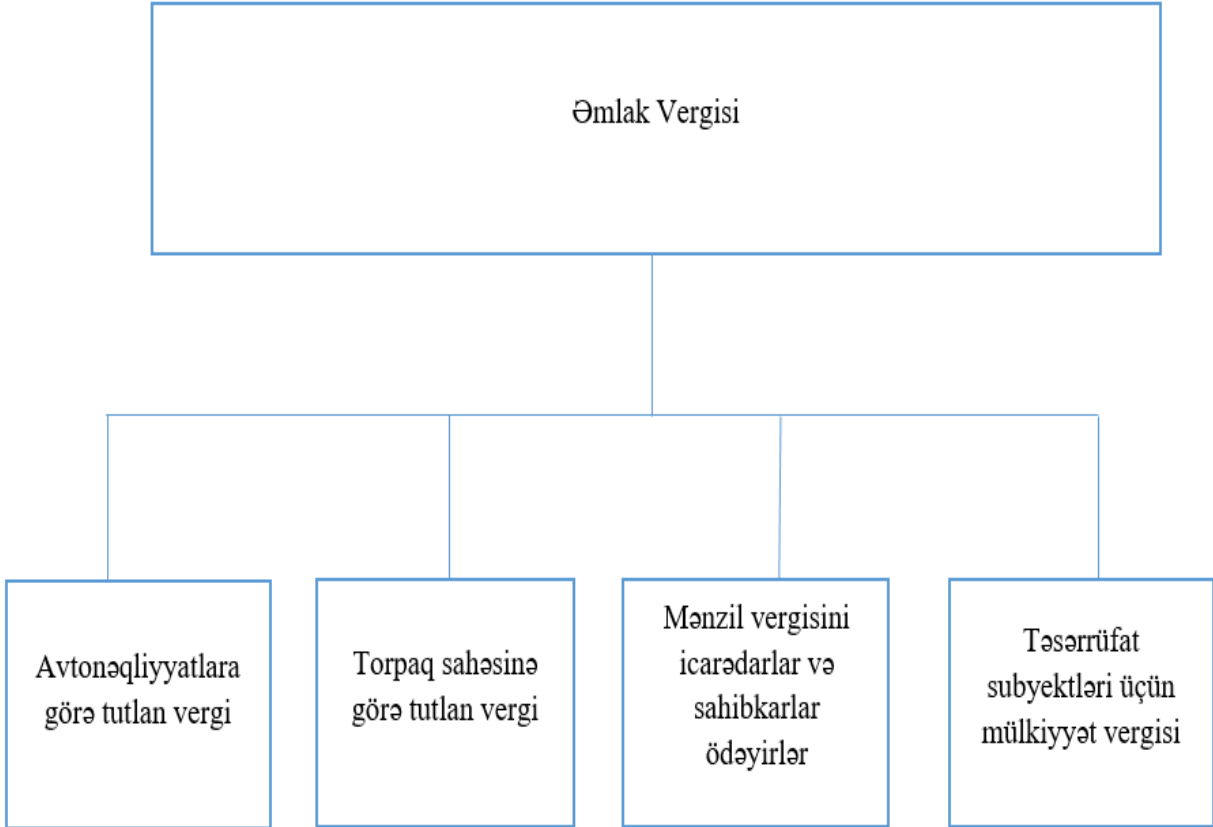
Fransada yerli vergitutma sisteminin inkişaf dərəcəsi kifayət qədər yaxşıdır. Dövlət büdcəsinin 60% ni yerli büdcə təşkil edir. Yerli hakimiyyət orqanlarında öz növbələrində əraziləri daxilində aşağıdakı yığım və vergiləri təyin edə bilərlər.

- ✓ Yaşillıq vergisi
- ✓ Mədənlərdən istifadə olunmasına görə yığım
- ✓ Sənaye-ticarət palatasının saxlanılması üçün rüsum
- ✓ Kənd təsərrüfatı palatasının saxlanılması üçün rüsum
- ✓ Tikinti aparılmış ərazilərə görə torpaq vergisi
- ✓ Mənzil vergisi
- ✓ Ərazinin təmizlənməsinə görə vergi və s.

Beləliklə yerli hakimiyyət orqanları büdcələrini formalaşdırarkən səlahiyyətləri daxilində olan vergilərə uyğun vergi dərəcələrini istədikləri kimi müəyyənləşdirə

bilərlər. Ancaq bu dərəcə mərkəzi hakimiyyətin qanunvercilik qaydaları tərəfindən müəyyənləşdirilmiş dərəcədən çox olmamalıdır.

Şəkil 13 : Əmlak Vergisi

Mənbə : (Y.A.KƏLBİYEV və başqaları, 2011)

Tikilmiş sahələrə görə bu vergi daşınmaz əmlakın və istifadəsi sənaye və kommersiya məqsədləri üçün nəzərdə saxlanılmış sahələrin dəyərindən tutulur. Şəhərdən kənar yerdə yerləşərək kənd təsərrüfatı üçün nəzərdə tutulmuş obyektlərin dəyərindən, dövlət əmlakının dəyərindən bu vergi tutulmur.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında dövlət hakimiyyəti kimi Vergi sistemində 3 pilləlidir.

- ✓ Yerli vergilər
- ✓ Ayrı-ayrı şatlara aid olan vergilər
- ✓ Federal vergilər

Amerika birləşmiş şatlarına mənsub olan xüsusiyyətlərdən biridə vergilərin paralel istifadə olunmasıdır. Nümunə olaraq qeyd edə bilərik ki, əhali 2 əmlak vergisi, 3 gəlir vergisi, şirkətlər isə 3 mənfəət vergisi ödəyiciləridirlər. Ətraflı məlumatlar aşağıdakı cədvəldə qeyd olunmuşdur.

Hüquqi şəxslər **əmlak vergisinin** ödəyiciləri sayılırlar. Əmlak vergisi üzrə müəyyən edilən faiz dərəcəsi 0.5 faiz ilə 5 faiz arasında dəyişir. Vərəsəlik yolu ilə əldə olunan əmlaklardan isə tutulan vergi müvafiq şkala üzrə müəyyən edilir və maksimum tətbiq oluna bilən dərəcə 50 faiz səviyyəsində təsdiq edilmişdir.

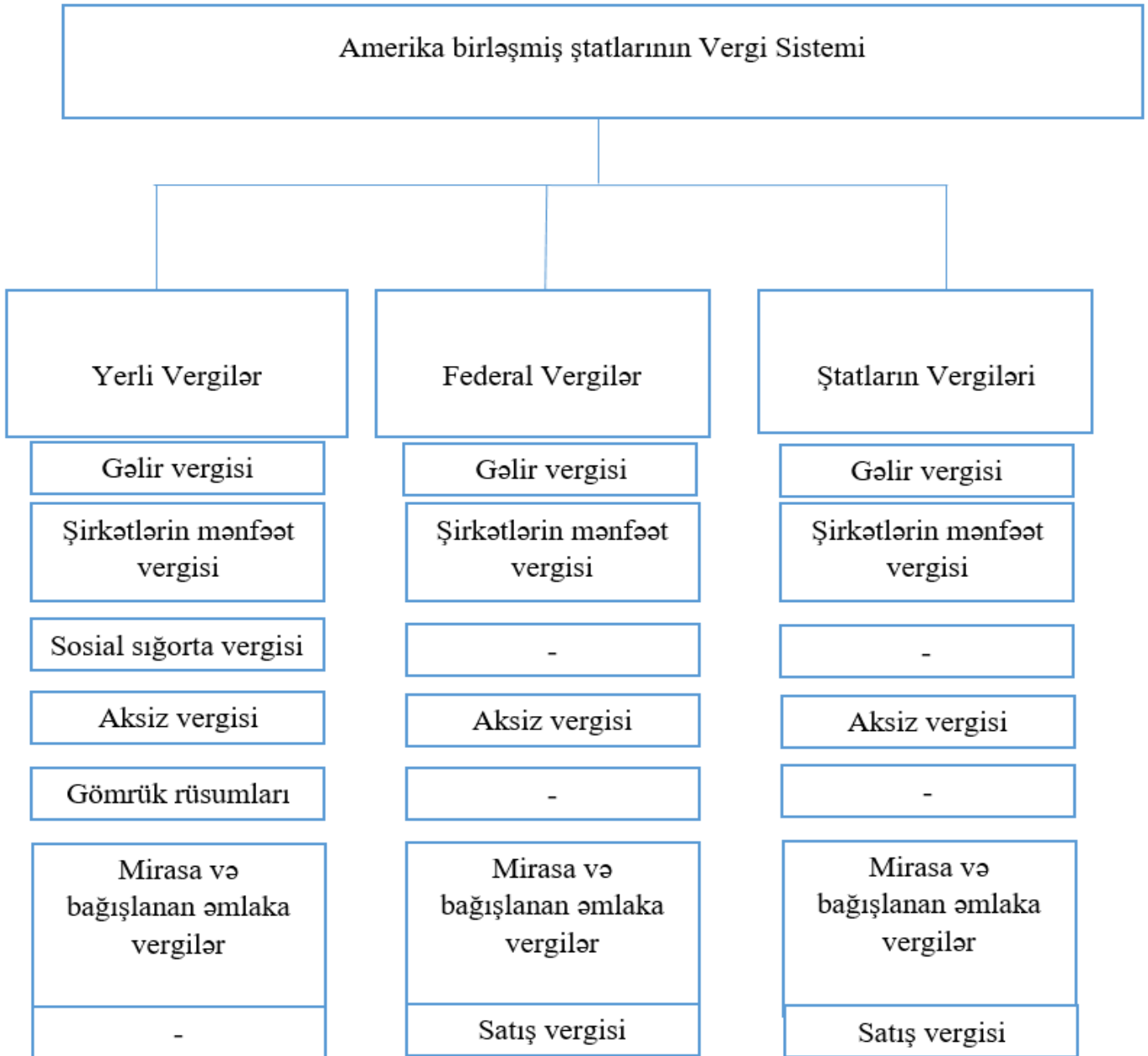
Amerika Birləşmiş Ştatlarında **aksiz vergilərinə** görə yığılan vəsaitlərin 10 faiz həcmində kibrit, benzin, taksi fəaliyyəti və bu kimi digər xidmətlərdən gəlir. Əsas 90 faizlik hissə isə tütün və şərab məhsullarından gəlir.

Federal büdcəyə daxil olan vəsaitlərin əsas hissəsi hüquqi şəxs kimi status yaratmadan fərdi müəssisə və ortaqlıqların üzərinə düşən öhdəliklərə görə gəlir

Amerika Birləşmiş Ştatlarında kiçik biznesə investisiya qoyanlar vergi ödənişləri üçün böyük güzəştlər əldə edirlər. Belə ki, 2018 – ci ilə Konqres, aşağı vergi dərəcələri, keçid vergiləri üçün yeni qaydalar və bəzi sənaye müəssisələri üçün vergi məbləği daxil olmaqla, vergi qanunvericiliyinə bəzi əsas düzəlişlər təqdim etdi. Bu qanunlar və qaydalar tətbiq olunmağa davam edildiyi üçün 2019-cu il kiçik bizneslərin daha aktiv fəaliyyəti üçün ideal mühit yaratdı

Bildiyiniz kimi kiçik müəssisələr beynəlxalq mühitdə fəaliyyət göstərmək istiyərkən fərqli və qarışıq vergi dərəcəsi onlar üçün böyük problemlər yaradır. Bu problemi həll etmək və kiçik biznes sahiblərinin fəaliyyətlərini davam etdirə bilmələri üçün vergi orqanları tərəfindən professional dəstək təklif olunur.

Şəkil 14 : Amerika Birləşmiş Ştatlarında Vergi sistemi

Mənbə: (F.Ə.Məmmədov və başqaları, 2010)

Beləliklə siz doğru strategiya və vergi güzəştlərindən istifadə edərək uğurlu fəaliyyətinizi davam etdirə bilərsiniz. Kiçik bizneslər üçün digər bir qanun isə “Salt cap” dır. Bu qanun sayəsində kiçik biznes sahibləri 10.000\$ a qədər əmlak və gəlir

vergisi üzrə güzəşt əldə edirlər. Kiçik bizneslərin əvvəllər ödədikləri 35% səviyyəsində müəyyənləşdirilmiş vergi dərəcəsi 21% səviyyəsinə endirilmişdir. Vergi dərəcələrində olan bu azalma həm kiçik müəssisələri qorumaq üçün həm də işçilərin öz işlərini yaradaraq varlanmaları üçün edilir. Bundan əlavə olaraq ilk il bonus amortizasiyası deyilən bir anlayış yaradılıb. Bu anlayışa görə İlk il amortizasiya bonusu 50% dən 100% -ə yüksəldilib. Başqa sözlə, uyğun avadanlıq və əmlak satın alan müəssisələr hər il xərclərin bir qismini yazmaq əvəzinə, xərclərin tam məbləğini göstərə bilirlər. Bu qanunun biznesə daha çox vəsait gətirəcəyinə və həmin vəsaitlər sayəsində yeni işçilərin cəlb olunacağı düşünülür. Westwood Tax&Consulting-in rəhbəri Josh Zimmelman da bu qanunun sayəsində biznesmenlərin öz bizneslərinə əlavə nəqliyyat vasitələri, kompüterlər və avadanlıqlarla sərmayə qoyacağına inanır. Belə ki, bu sütasiya öz özlüyündə biznesə daha çox xərc çəkilməsini ortaya çıxaracaq.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında mənfəət vergisi tutularkən, vergi ən sonda qalan xalis mənfəətdən tutulur. Dövlət əhalinin rifah səviyyəsini və vergilərin müvafiq qaydada ödənilməsini istədiyi üçün son 30 il ərzində mənfəət vergisi üzrə faiz dərəcəsi xeyli aşağı enmişdir. Hal hazırda mənfəət vergisi üzrə maksimal faiz dərəcəsi 34 faiz olaraq müəyyən edilmişdir. Belə ki, tutulan verginin 15 faizi yerli səviyyədə, 85 faizi isə federal səviyyədə tutulur. Kiçik müəssisələr, fermer təsərrüfatları, orta müəssisələr, kiçik bizneslərin inkişafı üçün vəsait sərf edən investorlar və sair göstərdikləri bu xidmətlərə görə böyük vergi güzəştlərinə nail olurlar.

Xarici vətəndaşlar Amerika Birləşmiş Ştatlarında hüquqi şəxs yaratdıqları zaman, sahibkarlıq formalarını seçməkdə çətinlik çəkirlər. Hüquqi şəxslər həmişə federal qanunlar yerinə ştat qanunları altında formalaşır. Səbəb isə çox sadədir. Hər bir ştat öz qanunlarını özü müəyyən edir, xüsusi qaydalar və tələblər ştatdan ştata fərqlənir. Yeni hüquqi şəxslər yaradıldıqları ştatlarda sərbəst fəaliyyət göstərə bilirlər. Əgər həmin hüquqi şəxs digər ştatlardada fəaliyyət göstərmək istəyirlərsə, bu zaman əlavə sənədlərə ehtiyac yaranır. Ştatlarda fəaliyyət göstərmək fikri yuxarıda qeyd etdiyim

kimi ştatdan ştata dəyişir, ancaq bu fikrlə əlaqədar nəzərə alınması qədərində ortağ xüsusiyyətlər də mövcuddur.

Hər bir ştatın özünə aid qeydiyyat siyahısı vardır. Yəni ki, bir hüquqi şəxs yaradılarkən, onun məlumatları və qeydiyyatı həmin ştat tərəfindən yoxlanılır. Beləliklə hər bir hüquqi şəxs, qurulduğu ştat və fəaliyyət göstərmək üçün qeydiyyata düşdüyü ştat tərəfindən müdafiə edilir.

Hüquqi şəxslər öz əmlaklarına və birlikdə fəaliyyət göstərdiyi ortaqlıqlara görə fərdi şəkildə vergiyə cəlb olunurlar. Bu qanunun pis və yaxşı tərəfləri var. Fərz edək ki, biznesiniz yaxşı gedir və aylıq gəlir səviyyəniz düşündüyünüzdən çox yaxşıdır. Əgər fəaliyyətinizi hüquqi şəxs olaraq sənədləşdirməmişsinizsə, firmanızın bütün gəliri, gəlirin yarandığı ilə görə hazırlanan gəlir bəyannaməsinə görə vergi tutulur. Əgər qazandığınız məbləği biznesinizin böyüməsi üçün istifadə etmək niyyətiniz varsa, bu şirkəti böyütmək fikri sizə bir nüçə vergi güzəştləri təqdim edə bilər. İşinizi böyütdüyünüz zaman (normal müəssisə və ya korporasiya olaraq adlandırılan bir şəkildə), işinizdəki ilk 75.000 \$ lıq gəliriniz, fərdi şəkildə vergiyə cəlb olunmağınıza nisbətində daha az (25%) vergiyə cəlb olunacaqdır.

Bu qanunun bir istisnası mühasibatlıq, hüquq/vəkillik, məsləhət vermə, sağlamlıq firması, kimi şəxsi xidmət müəssisələridir. Bu cür müəssisələr vergitutula bilən gəlirlərinin 35% həcmində sabit vergitutma üzərindən vergiyə cəlb olunur. Daha yüksək gəlir səviyyəsinə sahib olanlar üçün bu məsələ biraz daha qarışıqlaşır. Əgər hüquqi şəxs 100.000\$ dan daha çox qazanırsa həmin hüquqi şəxsin ödəməli olduğu gəlir vergisi 39% faiz səviyyəsində müəyyən olunur. Amma ki, eyni gəlir səviyyəsindəki fiziki şəxslərin gəlir vergisi 39% dən aşağıdır. Hətta 400.000\$ a qədər gəlir qazanan fiziki şəxslərin ödədiyi gəlir vergisi 39% dən aşağıdır.

Hüquqi şəxs yaradaraq fiziki şəxslərdən daha az vergi ödəyəcəyinizi düşünsənizdə, firmalaşmanın əks təsirlərində dirənmək lazımdır. Belə düşünə bilərsiniz ki, gələcəkdə şirkətiniz sayəsində əldə etdiyiniz gəlirlərdən öz şəxsi

məqsədləriniz üçün istifadə edəcəksiniz. Lakin bu məbləği istifadə etmək istəyərkən böyük bir problemlə üzləşəcəksiniz. Deməli sizin şirkətiniz gəlir əldə etdi və siz öz payınızı götürmək istəyirsiniz. İlk öncə şirkətiniz ümumi gəlirdən vergisini ödəyəcək. Sonra gəlir bölünəcək ancaq bu zaman da siz, öz gəlirinizdən vergi ödəyəcəksiniz. Beləliklə də 2 qat vergi tutmaya məruz qalmış olacaqsınız.

Hüquqi şəxs kimi fəaliyyətinizin müsbət cəhətlərindən biri isə işçilərin sosial sığortası, nümunə olaraq, sağlamlıq sığortası, əmək qabiliyyətliliyi/məşğulluq kimi sığortalar üçün 50.000\$ -a qədər vergi güzəştləri əldə etməyin mümkünlüyüdür. Bu növ güzəştlərdən müəssisə rəhbərləri də işçilər kimi yararlanırlar. Hüquqi şəxs kimi fəaliyyət göstərən mənfi cəhətləri də var. Sizin sahib olduğunuz müəssisə ilk illərdə zərərli işləyə bilər ancaq siz bu zərəri mənfəətiniz üzərindən azalda və ya vergi güzəşti əldə edə bilməyəcəksiniz. Siz bu zərərin müəssisənin mənfəətlə işlədiyi dövrlərdə azaldılmasını gözləməlisiniz. Bu isə sizin üçün çox pis səsələnir. Səbəb isə əksər müəssisələr ilk illərində zərərli işləyir və onlar üçün kapital düşüdüklərindən daha dəyərlidir.

Əvvəlcədə qeyd etdiyim kimi Amerika Birləşmiş Ştatlarında mövcud olan vergi çeşidləri ilk baxışdan qarışıq görünə bilər, onlar haqqında ətraflı öyrəndikdən sonra necə vergi güzəştləri əldə edə biləcəyiniz haqqında da dolğun məlumatlara sahib ola bilərsiniz.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında mövcud olan vergilərin hamısı eyni təqvim zamanına aid deyildir. Əgər əldə etdiyiniz gəlirləri sizə plastik kartla və ya çeklə ödəyirlərsə, vergilərin bir hissəsi avtomatik olaraq oradan tutula bilər. Ümumi olaraq sizdən avtomatik tutulan vergilər 3 ana başlıq altında toplanılır. Federal vergilər, Sosial təhlükəsizlik təşkilatı vergisi (payroll), və Ştat vergiləri.

Əyalətlərə görə bu məsələ biraz daha fərqlidir. Fərqli əyalətlər, göstərdikləri bərabər səviyyədə xidmətlərə görə fərqli dərəcədə vergilər toplayırlar ki, eyni səviyyədə xidmətləri göstərə bilsinlər. Bəzi əyalətlər əsas gəlirlərini mənfəət vergisi

üzərindən əldə etdikləri halda , digərləri isə əsas gəlirlərini məhsul və mülk satışından əldə edirlər. Florida, Texas və bu kimi bir neçə ştatda mənfəət vergisi alınmır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının şəhərlərində və bu kimi digər kiçik bölgələrində idarəetmənin stabil fəaliyyəti üçün vergilər alınmaqdadır. Yerli idarələr məktəblər, polis idarələri, xilasetmə və park kimi xidmətlərin xərclərini qarşılamaq üçün satış vergisinin yanında əlavə olaraq digər vergilərdə alınır. Şəxslər bütün vergiləri ödəmək məcburiyyətində deyildir. Hər bir şəxs hal hazırkı vəziyyətinə və yaşayış səviyyəsinə görə fərqli dərəcədə vergiyə cəlb olunurlar.

(Federal Estate Tax) Federal Əmlak Vergisi ölüm hallarında və əmlakın dəyəri 5.34 milyon və ya daha çox olduğu hallarda tutulur. Şəxslər tütün məhsulları və alkoqollu içkilərdən istifadə etmədikləri zaman, qumar oynamadıqları zaman ödəməli olduqları aksiz vergilərindən də azad olurlar. Ancaq benzin, mobil telefondan istifadə , otel xidmətlərindən istifadə kimi xidmətlərdə aksiz vergilərindən qaçınmaq biraz çətin olacaq. Amerikada olan vergi növlərinə nəzər salmaq.

- ✓ Aksiz vergiləri (excise taxes)
- ✓ Əmək haqqı vergiləri (payroll taxes)
- ✓ Əmlak vergisi
- ✓ Hədiyyə vergisi

Aksiz vergisi - bəzi xüsusi məhsullara tətbiq olunması istisna olmaqla satış vergisinə oxşayır. Əyalətlər benzin, tütün məhsulları və alkoqollu içki kimi məhsullara görə aksiz vergisi tətbiq edirlər. Aksiz vergisini “pis vərdiş məhsulları” kimidə düşünə bilərsiniz. Bu verginin alınması , insanların pis vərdişlərdən yayındırılmasından əlavə olaraq, bəzi məhsulların alınmasından imtina etmələrinə kömək edir. Federal hökumət əlavə olaraq benzinin hər qalonuna görə 18.4 sent, dizelin hər qalonuna görə 24.4 sent və məişət tullantılarına görə 10% vergi tətbiq edir.

Aksiz vergisi əksərən satış qiymətinə daxil olunaraq müştəriyə təqdim olunur. Bir çox hallarda satış vergisi aksiz vergisi üzərindən ödənilir.

Əməkhaqqı vergisi - hər bir çalışanla bilikdə işverənlərdə, iki əməkhaqqı vergisindən biri olan sosial təhlükəsizlik vergisini ödəməyə məcburdur. İşçilərin maaşlarının 6.2% ini ödədikləri halda, işverənlər daha yüksək faiz dərəcəsi ilə yəni ki, 12.4% miqdarında ödəyirlər. Sağlamlıq sığortası üçün oxşar bir vergi mövcuddur. Proqramı maliyyələşdirmək üçün həm çalışanlar həm dəki işverənlər, əmək haqlarının 1.45% ni və ya ümumi məbləğin 2.9% miqdarında vergi ödəməlidirlər. Bu vergidə maksimum məbləğ deyilən bir anlayış yoxdur. Bir neçə il əvvəl 200.000 dollardan çox qazanan hüquqi şəxslər, 0.9% miqdarında vergi ödəmək məcburiyyətində qalmışdılar.

Əmlak vergisi - yerli xidmətləri maliyyələşdirmək üçün istifadə edilir. Bu vergi daşınmaz əmlakın dəyərinin üzərinə əlavə olunsada, avtonəqliyyat kimi mülklərə görə də bu vergi tətbiq oluna bilər. Bir çox vəziyyətlərdə bu vergidən azad olunmaq mümkündür. Əmlak vergisinin digər bir növü isə insanların ölümündən sonra ortaya çıxan vergi növüdür və bu vergi əksər ölkələrdə mövcud deyildir. Ölümün bir cəza olması düşüncəsi ilə yaranan bu vergi dəyəri 5.34 milyon dollardan artıq olan nəğd pul, daşınmaz əmlak, sığorta ödənişləri və sair kimi dəyərlilər üzərindən tutulur. Bu vergi üzrə tutulan məbləğin yüksək olmasına görə bir çox amerikalı bu vergini ödəməkdən azaddır. Federal səviyyədə tutulan ən yüksək əmlak vergisi səviyyəsi 40% dir.

Rusiya Federasiyasının vergi sistemi onun dövlət quruluşundan asılı olaraq 3 pilləlidir.

- ✓ Yerli vergilər.
- ✓ Regional vergilər.
- ✓ Federal vergilər.

Yerli vergilərə aşağıdakıları misal göstərə bilərik.

✓ Fiziki şəxslərin əmlak vergisi.

✓ Torpaq vergisi.

Regional vergilərə aşağıdakıları misal göstərə bilərik

✓ Oyun biznesindən vergi

✓ Nəqliyyat vergisi

✓ Təşkilatların əmlak vergisi

Federal vergilərə aşağıdakıları misal göstərə bilərik

✓ Dövlət rüsumu

✓ Su vergisi

✓ Bioloji su ehtiyatlarından və heyvanat aləmi obyektlərindən istifadəyə görə yığım

✓ Faydalı qazıntıların yerin təkindən çıxarılmasına görə vergi

✓ Vahid sosial vergi

✓ Fiziki şəxslərin gəlir vergisi

✓ Təşkilatların mənfəət vergisi

✓ Aksizlər

✓ Əlavə dəyər vergisi

Rusiya Federasiyasında mövcud olan əlavə dəyər vergisinə görə, müxtəlif məhsul növləri üzrə müxtəlif vergi dərəcələri tətbiq olunur. İstehlakçıları həvəsləndirmək üçün vergisiz sistem yaradılır və bu sistem sayəsində iqtisadi yüksəlişə nail olmaq olar. Bu iqtisadi yüksəliş isə öz növbəsində hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinə kömək edəcək. Bu vergi siyasətləri haqqında məlumatları sizin üçün topladım. Bu siyasətin uğurlu siyasət olduğunu düşünürəm onun üçündə

Rusiya Federasiyasında mövcud olan əlavə dəyər vergisi haqqında qısa məlumat qeyd etmək istəyirəm

Vergi ödəyiciləri "klassik" giriş-çıxış əlavə dəyər vergisi sistemini təqib edirlər ki, əlavə dəyər vergisi ödəyicisi adətən əməliyyatın tam satış qiyməti üzrə əlavə dəyər vergisini hesablayır və inventar xərcləri və digər əlaqəli iş xərcləri üzrə daxilolma əlavə dəyər vergisini bərpa etmək hüququna malikdir. Orijinal Avropa İttifaqı modelinə əsaslanmasa da, Rusiya əlavə dəyər vergisi sistemi Avropa İttifaqı modelinə çox yaxınlaşdı. Ancaq hal-hazırda Avropa İttifaqının əlavə dəyər vergisi sistemindən fərqliliklər göstərməkdədir.

ƏDV adətən Rusiya Federasiyasında təqdim edilmiş malların, işlərin, xidmətlərin və ya mülkiyyət hüquqlarının dəyərinə tətbiq edilir.

Rusiya Federasiyasında standart əlavə dəyər vergisi dərəcəsi 20% dir (2019 cu ildən əvvəl 18% idi). Bəzi əsas ərzaq məhsulları, uşaq geyimləri, dərmanlar və tibbi məhsullar, çap nəşrləri və s. 10 % dərəcəsi ilə vergiyə vəlb olunurlar. Diqqəti cəlb edən nüanslardan biridə odur ki 2019 cu ildən əvvəl standart əlavə dəyər vergisi dərəcəsi 18% idi daha sonra isə o 20% oldu. Lakin xüsusi məhsullar üçün müəyyənləşdirilən 10% vergi dərəcəsi dəyişiklikdən sonrada olduğu kimi qaldı.

Malların ixracı, beynəlxalq nəqliyyat və Rusiyadan malların ixracı ilə əlaqədar digər xidmətlər, beynəlxalq sərnişin daşımaları 0% dərəcəsi ilə vergiyə cəlb olunur. Tətbiq olunmuş əlavə dəyər vergisinin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 0% dərəcəsi olaraq dəyişdirilməsi üçün vergi orqanlarına müəyyən sənədlərlə müraciət etmək lazımdır. Malların ixracı ilə əlaqədar tətbiq olunacaq 0% dərəcəsi üçün xammalların ixracını nəzərdə tutmur.

Gömrük İttifaqına üzv olan ölkələr üçün vergi dərəcələrinin 0% əlavə dəyər vergisi dərəcəsi ilə verilməsi hüququnun sənədləşdirilməsi üçün xüsusi qaydalar mövcuddur. 2018-ci il yanvarın 1-dən etibarən, malların ixracına, beynəlxalq

nəqliyyata və Rusiyadan malların ixracına aid olan digər xidmətlərə münasibətdə 0% ƏDV dərəcəsinin tətbiqi və standart ƏDV dərəcəsinə tətbiq etməkdən imtina etmək mümkündür.

2018-ci ildən etibarən Rusiyada vergi ödəməyən bir sistem qurulur. Xarici şəxslər malların alışıdan sonra əlavə dəyər vergisini geri qaytarmaq hüququna malikdirlər. Əlavə dəyər vergisini geri qaytarmaq qanunundan istifadə o zaman mümkün olur ki, alınmış məhsulun dəyəri 10,000 Rubuldan daha yüksək olsun və malların alındığı yer hökumət tərəfindən müəyyən edilmiş xüsusi siyahıda qeyd edilmiş olsun. Geri ödəmə şərtləri və bununla əlaqəli digər müddəalar üçün ədəbiyyat siyahısında qeyd edilmiş linkdən istifadə edə bilərsiniz.

Aşağıdakı mallar Rusiya Federasiyasında aksizli mallar hesab edilirlər.

- ✓ Mühərrikinin həcmi 150 atgücündən artıq olan motosikllar və avtomobillər.
- ✓ Tütün məmulatları
- ✓ Tərkibində spirt olan məhsullar
- ✓ Neft və neft məhsulları

Aksizli malların həm qarışıq, həm advalor, həm də sabit dərəcələrinə istifadə olunur. Aksizli məhsulların ixracı ümumiyyətlə aksiz vergisindən azaddır. Paylanan mallar arasında avtomobil, tütün, spirtli içki və bəzi neft məhsulları daxildir.

Rusiya Federasiyasında fəaliyyətdə olan xarici və yerli təşkilatlar mənfəət vergisinin ödəyiciləridirlər. Belə ki, vergi ili ərzində əldə olunmuş gəlirlərlə onun əldə olunması ilə əlaqədar xərclərin fərqi mənfəətdir. Qanunverciliyə müvafiq olaraq bəzi xərclərin gəlirlərdən çıxılmasında məhdudiyətlər mövcuddur. Aşağıda qeyd olunan təşkilatlar mənfəət vergisinin ödəyiciləri deyillər.

- ✓ Vahid formada kənd təsərrüfatı vergisinin ödəyiciləri
- ✓ Oyun biznesi vergisinin ödəyiciləri

- ✓ Sadələşdirilmiş verginin ödəyiciləri
- ✓ Üzərinə qoyulmuş gəlirə görə vahid vergi ödəyənlər.

Fiziki şəxslərə ödəniş edən təşkilatlar, öz gəlirindən vergi verən şəxslər və fərdi sahibkarlar vahid sosial verginin ödəyiciləridirlər. Hər cür ödənişlər, digər gəlirlər və mükafatlar vergitutma bazasıdır. Beləliklə vahid sosial vergi, qanunvericiliyə uyğun olaraq sosial sığorta fonduna, icbari tibbi sığorta fonduna və federal büdcəyə ödənilir. Rusiya ərazisində faydalı qazıntıların yer üzərinə çıxarılması üçün fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər, göstərdikləri fəaliyyətə görə vergi ödəyirlər. Onların ödəyəcəyi verginin dərəcəsi isə bəzi faydalı qazıntılar üçün onların fiziki həcminə görə ödəniləcək vergi məbləği müəyyənləşdirilir, bəzi faydalı qazıntılar üçün isə onların topdan satış qiymətinə görə ödəniləcək vergi məbləği müəyyənləşdirilir.

Rusiyanın ərazisində bioloji su ehtiyatları və heyvanat aləmi obyektlərindən istifadəyə görə lisenziyası olan hüquqi şəxslər bioloji su ehtiyatları və heyvanat aləmi obyektlərindən istifadə etdiklərinə görə yığımın ödəyiciləridirlər. Beləliklə hər bir suda yaşayan canlı və digər heyvanlar üçün yığımın ayrıca miqdarı vardır. Sudan xüsusi istifadəyə görə yəni ki , meşəçilik məhsullarının axıdılması, hidroenergetika və s. təşkilatlar vergiyə cəlb edirlər.

Mülkiyyət formaından asılı olmayaraq Rusiyadakı hüquqi şəxslər, Rusiya ərazisində mülkiyyətində daşınmaz əmlaka sahib olan təşkilatlar, daimi nümayəndəlikləri vasitəsilə fəaliyyətdə olan xarici təşkilatlar, təşkilatlar üçün müəyyənləşdirilmiş əmlak vergisinin ödəyiciləridirlər.

Oyun biznesi sahəsində sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən hüquqi şəxslər oyun biznesi vergisinin ödəyiciləridirlər. Vergitutma məqsədlərini nəzərdə tutaraq oyun biznesi deyildikdə məhsul satışı hesab olunmayan, fərdi sahibkarlar və təşkilatlar tərəfindən uduşların, mərclərin və qumar oyunlarının keşirilməsi nəticəsində gəlir əldə olunması ilə əlaqədar olan fəaliyyət başa düşülür.

Bukmeker kontorunun kassası, totalizator kassası, oyun avtomatı və oyun stolu vergitutma obyektinə hesab olunur.

Mülkiyyətlərində torpaq sahəsi olan, torpaqdan müddətsiz istifadə hüququna sahib olan hüquqi şəxslər torpaq vergisinin ödəyiciləridirlər. Vergitutma bazası isə torpağın kadastr dəyərində uyğun olaraq müəyyənləşdirilir.

Rusiya Federasiyasında müxtəlif vergi rejimləri fəaliyyət göstərir. Beləki müəyyən tələblərə cavab verən fərdi sahibkarlar və təşkilatlar sadələşdirilmiş verginin ödəyiciləri sayılırlar. Bəzi təşkilatların sadələşdirilmiş vergini tətbiq etmək hüququna sahib deyillər. Sadələşdirilmiş Vergi sistemini tətbiq edən təşkilatlar vahid sosial verginin, əmlak vergisinin, gəlir vergisinin, əlavə dəyər vergisinin və mənfəət vergisinin ödəyiciləri olurlar. Bundan əlavə olaraq vergitutma bazası olaraq ümumi gəlir nəzərdə tutulursa, həmin məbləğə 6% vergi dərəcəsi tətbiq edilir. Vergitutma bazasını, gəlirlə onun əldə olunması ilə əlaqədar xərclərin fərqi kimi müəyyən edildikdə isə həmin verginin dərəcəsi 15% olur.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan, balıq yetişdirən və balığı emal edən hüquqi şəxslər vahid kənd təsərrüfatı vergisi üzrə ödəyici ola bilərlər. Beləliklə bu məqsəddə görə ərizə vermək üçün həmin hüquqi şəxslərin kənd təsərrüfatı məhsullarının satışından əldə etdikləri gəlir məbləğinin ümumi gəlir məbləğlərində xüsusi çəkisi 70% -dən aşağı olmamalıdır. Vergitutma obyektinə isə çəkilmiş xərclərin ümumi məbləği qədər azaldılmış gəlirdir. Həmin vergi ödəyiciləri sadələşdirilmiş vergi üzrə müəyyənləşdirilən vergilərin ödəyiciləri olurlar. Onlar üzrə vergi dərəcəsi 6% dir.

Ümumi olaraq məhsul bölgüsü üzrə saziş çərçivəsində fəaliyyətdə olan vergi ödəyiciləri üçün müəyyənləşdirilmiş xüsusi vergitutma sistemi mövcuddur. Bu sistemi mineral xammalın çıxarılması, kəşfiyyatı və axtarışı ilə məşğul olan ya hüquqi şəxslər yada ki hüquqi şəxslərin hüquqi şəxs kimi statusa sahib olmayan birləşmələri icra edə bilərlər.

3.2Azərbaycanda hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirilmə istiqamətləri.

Əvvəlki paraqraflarda xarici ölkələrdə olan hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunması üzrə müqayisəli təhlil apardıq. Bu ölkələr Rusiya Federasiyası, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa və Türkiyədir . Bu təhlilə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Vergi sistemində də müəyyən təkmilləşdirilmə işlərinin aparılması ilə əlaqədar fikirlərimiz formalaşmışdır. Məsələn, əvvəlki fəsilə gördüyümüz kimi Rusiya Federasiyasında əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi 20% dir (2019 cu ildən əvvəl 18% idi). Bəzi əsas ərzaq məhsulları, uşaq geyimləri, dərmanlar və tibbi məhsullar, çap nəşrləri və s. 10 % dərəcəsi ilə vergiyə vəlb olunurlar. Malların ixracı ilə əlaqədar digər xidmətlər, beynəlxalq sərnişin daşımaları 0% dərəcəsi ilə vergiyə cəlb olunur. Tətbiq olunmuş əlavə dəyər vergisinin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 0% dərəcəsi olaraq dəyişdirilməsi üçün vergi orqanlarına müəyyən sənədlərlə müraciət etmək lazımdır. Malların ixracı ilə əlaqədar tətbiq olunacaq 0% dərəcəsi üçün xammalların ixracını nəzərdə tutmur. Rusiyada əlavə dəyər vergisinin standart dərəcəsi 18 faizdən 20 faizə yüksəlsə də, əsas ərzaq məhsulları, uşaq geyimləri, dərmanlar və tibbi məhsullar, çap nəşrləri və s. məhsullar üçün müəyyənləşdirilmiş 10 faiz əlavə dəyər vergisində heç bir artışı olmadı. Türkiyədə əlavə dəyər vergisinə görə müəyyən edilən faiz dərəcəsi 4 dəfə artırıla və ya 1 % dərəcəsinə qədər endirilə bilər. Bunun əsas səbəbi isə həmin güzəştlərin iqtisadiyyata nə kimi təsiri olacaq, müəyyən dövr ərzində əlavə dəyər vergisində edilmiş güzəştlər hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsində nə qədər mübət rol oynaya bilər sualına cavab tapmaqdır. Fransada isə əlavə dəyər vergisinin 4 fərqli dərəcəsi mövcuddur. 20 faiz - standart dərəcədir. 10 faiz –dərəcəsi restoran, nəqliyyat, təmir / təkinti işləri və müəyyən tibbi dərmanların aid olduğu sahələrə tətbiq edilir. 5.5 faiz –dərəcəsinə qida, su və spirtsiz içkilər, kitablar, əlillər üçün xüsusi avadanlıq və bir sıra yerli şəxsi xidmətlərin aid olduğu sahələri əhatə edir. 2.1 faiz –dərəcəsi Fransa sosial müdafiə təşkilatı tərəfindən zərərlərin geri ödənilməsi

siyahısına daxil olan dərmanların idxalı ilə məşğul olanlara tətbiq edilir. Fransada tətbiq edilən əlavə dəyər vergisində xüsusi bir faiz dərəcəsidə mövcuddur ki, buda 13 faiz dir. Standart faiz dərəcəsinin 20 faiz olmasına baxmayaraq yalnız Fransanın tərkibində olan Kostarika adasında tətbiq edilən satışlara 13 faiz dərəcəsinə əlavə dəyər vergisi tətbiq edilir. Azərbaycanda isə əlavə dəyər vergisinin 18 faiz və 0 faiz dərəcələri mövcuddur. Düşünürük ki, Azərbaycanda əlillər üçün xüsusi avadanlıqlara, dərman məhsullarına, tibbi məhsullara tətbiq olunacaq əlavə dəyər vergisində güzəştlər edilərsə çox yaxşı olardı. Bakıdan kənar, bölgələrdəki fəaliyyətlərə görə əlavə dəyər vergisinin faizi daha aşağı olsun. Bu fikri irəli sürməyimizin əsas səbəbi isə Bakı şəhəri dünyanın ən gözəl və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ən perspektivli şəhərlərindən biri olsada, bölgələrimizdə bu inkişafı görə bilmirik. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin uğurlu siyasəti sayəsində bölgələrdə inkişaf edən kənd təsərrüfatı sektoru özünü doğrultsa da, əsas biznes mərkəzlərini bölgələrə yönləndirmək üçün, bölgələrdə tətbiq ediləcək əlavə dəyər vergisində aşağı faiz dərəcələrindən istifadə edilməlidir. Başqa bir maraqlı fikir kimi Fransada olan əmlak vergisini göstərə bilərik. Əvvəlki paraqraflarda bu vergi haqqında ətraflı məlumatlar və istisna halları haqqında olan məlumatlar qeyd edilmişdir. Əmlak vergisi haqqında qısa olaraq deyə bilərəm ki, Fransada əmlak vergisi həm obyektə görə həm də onun daxilində istehsal üçün istifadə olunan alətlər, maşın və avadanlıqlara görə tutulur. Burada hər bir hüquqi şəxs daha az vergi ödəmək üçün yeni texnologiyalardan istifadəyə üstünlük verir. Belə ki, avadanlığın sayının çox olması və ya böyük yer zəbt etməsi sadəcə olaraq daha çox vergi ödəməyə gətirib çıxarır. Lakin bu avadanlığın yerinə istifadə olunacaq yeni tipli texnologiyalar, hansı ki eyni zamanda bir neçə əmləyyatı yerinə yetirir, vergi ödəyicilərinə vergi güzəşti əldə etməyə kömək edir. hüquqi şəxslər daha az vergi ödəmək üçün bu qanunu göz önündə tutaraq 2 maddəyə nəzər salırlar.

- ✓ Müəssisə daxilində yer tutan əmlak üzrə vergi tutulan dəyərə.

✓ Hüquqi şəxsin ödəyəcəyi əlavə dəyər vergisinə əsaslanaraq, hər il investisiya ediləcək məbləğin fayda yoxsa zərər gətirəcəyinə.

Bu qanun iqtisadi inkişafa təkan verən qanunlardandır. Azərbaycanda bu qanun qüvvəyə minərsə hüquqi şəxslər daha çox əmlak vergisi ödəməmək üçün köhnə avadanlıqlardan istifadə etmək yerinə, eyni zamanda daha çox əməliyyatı yerinə yetirən maşın və avadanlıqlardan istifadə edəcəklər. Bu dəyişiklik həm daha qısa zaman ərzində daha çox əməliyyatı yerinə yetirməyə kömək edəcək, həm də ki istehsal potensialında artıma səbəb olduğu üçün hüquqi şəxsin daha çox mənfəət əldə etməsinə kömək edəcək. Türkiyə Respublikasında da əmlak vergisi haqqında önəmli bir qanun mövcuddur. Belə ki, bildiyiniz kimi İstanbul şəhəri dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biridir və burada əmlak vergisi digər şəhərlərdəki əmlak vergisində altı dəfəyə yaxın yüksəkdir. Beləliklə bu yüksən faiz dərəcəsi hüquqi şəxslərin bir qisminin fəaliyyət sahəsini İstanbuldan kənara yönəltməsinə səbəb olur. Bu dəyişim isə Türkiyənin bölgələrində inkişafa təkan vermiş olur. Belə bir fikir irəli sürə bilərik ki, İstanbul Türkiyə üçün nə qədər əsas şəhədirsə, Bakı da Azərbaycan üçün o qədər önəmlidir. Bölgələrimizdəki əmlak vergisinin səviyyəsi Bakı şəhərindəki əmlak vergisindən daha aşağı səviyyəyə endirilə bilinsə, bölgələrin potensial səviyyəsi inkişaf edər. Bu isə oradakı əhalinin işlə təmin olunmasına səbəb olar. Bu dəyişim isə yeni vergi ödəyicilərinin yaranmasına səbəb olar. Daha az vergi ödədikləri üçün də hüquqi şəxslərin vergi ödəmək istəyi artar.

Bildiyiniz kimi Amerika Birləşmiş Ştatlarının vergi sistemi olduqca qarışıqdır. Bu isə vergi ödəyiciləri üçün heç də yaxşı bir əlamət deyil. Belə ki, hüquqi şəxslər vergi güzəştlərindən maksimum yararlanma bilmədikləri üçün müəyyən məbləğdə olan vəsaitlərini ödəməməli olduqları vergiləri ödəməklə sərf edirlər. Bunun üçün 2018-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarının konqresində kiçik bizneslərin uzun müddətli fəaliyyəti üçün ideal mühit yaratmaq üçün qanunlar qəbul edildi. Bu qanunlar 2019-cu ildə nə qədər doğru bir qərar olduğunu göstərdi. Belə ki, 2019-cu ildə kiçik bizneslər

üçün daha yaxşı mühit yarandı. Bu qanunun əsas məğzi kiçik bizneslərin vergi güzəştlərindən maksimum dərəcədə yararlanmaları üçün, onların beynəlxalq mühitdə fəaliyyət göstərmək istəklərinin tez bir zamanda yox olmaması üçün Vergilər Nazirliyi tərəfindən professional dəstək göstərilməsidir. Bu qanun sayəsində kiçik bizneslər ilk aylardan müflis olurlar və olnar inkişaf etdikcə Amerika iqtisadiyyatı güclənir, büdcə gəlirləri artır. Yeni fəaliyyətə başlamış hər bir Azərbaycan vətəndaşına belə bir dəstək göstərilseydi, büdcə gəlirlərimiz artardı və iqtisadiyyatımız daha da inkişaf edərdi. Hal-hazırda biznes fəaliyyəti ilə məşğul olan və xarici ölkələrin birində biznes əlaqələri qurmaq istəyən bir azərbaycanlı qarşılaşacağı problemlər kifayət qədərdir. Lakin, beynəlxalq vergi qanunları haqqında məlumat verəcək, hansı güzəştlərdən yararlana bilərlər və bu kimi digər məsələlərdə kömək edəcək bir qrup olsa, həm kiçik bizneslər inkişaf edər, həm də hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsi təkmilləşmiş olar.

Amerika Biləşmiş Ştatlarında mövcud olan digər bir qanun isə “Salt cap” adlandırılır. Bu qanun sayəsində kiçik biznes sahibləri 10.000\$ a qədər əmlak və gəlir vergisi üzrə güzəşt əldə edirlər. Kiçik bizneslərin əvvəllər ödədikləri 35% səviyyəsində müəyyənləşdirilmiş vergi dərəcəsi 21% səviyyəsinə endirilmişdir. Vergi dərəcələrində olan bu azalma həm kiçik müəssisələri qorumaq üçün həm də işçilərin öz işlərini yaradaraq varlanmaları üçün edilir. Bundan əlavə olaraq ilk il bonus amortizasiyası deyilən bir anlayış yaradılıb. Bu anlayışa görə İlk il amortizasiya bonusu 50% dən 100% -ə yüksəldilib. Başqa sözlə, uyğun avadanlıq və əmlak satın alan müəssisələr hər il xərclərin bir qismini yazmaq əvəzinə, xərclərin tam məbləğini göstərə bilərlər. Bu qanunun biznesə daha çox vəsait gətirəcəyinə və həmin vəsaitlər sayəsində yeni işçilərin cəlb olunacağı düşünülür. Westwood Tax&Consulting-in rəhbəri Josh Zimmelman da bu qanunun sayəsində biznesmenlərin öz bizneslərinə əlavə nəqliyyat vasitələri, kompüterlər və avadanlıqlarla sərmayə qoyacağına inanır. Belə ki, bu sütasiya öz özlüyündə biznesə daha çox xərc çəkilməsini ortaya çıxaracaq.

Fransadakı hüquqi şəxslər haqqındakı şəkil 12-dən də göründüyü kimi gəlir səviyyəsi aşağı olan hüquqi şəxslər ilk öncə 14 faiz dərəcəsində mənfəət vergisinə cəlb olunurlar. İstehsal potensialını artırdıqca və biznes inkişaf etdikcə mənfəətdə 27.086 avronu keçir və beləliklə əvvəlcə 14 faiz vergiyə cəlb olunan hüquqi şəxs artıq 30 faiz vergi dərəcəsini ödəyir. İşləri uğurlu gedən hüquqi şəxslər bir müddət sonra daha çox mənfəət əldə etdiyi üçün 41 faiz dərəcəsində mənfəət vergisini ödəyirlər. Mənfəət vergisi üçün ən pik nöqtə isə 45 faiz dir. Qrafikə nəzər salsaq ilk öncə 14 faiz ödəyən hüquqi şəxsin daha sonra 45 faiz dərəcəsində vergiyə cəlb olunması ədalətsiz görünə bilər. Ancaq bunu da unutmamalıyıq ki, əgər hüquqi şəxslər əvvəldən 45 faiz dərəcəsində mənfəət vergisi ödəməli olsa idilər, müflis olardılar. Bu isə iqtisadiyyat üçün ən böyük zərərlərdən biridir. Yox əgər bütün hüquqi şəxslər həmişə 14 faiz dərəcəsində mənfəət vergisinə cəlb edilsə idilər. Bütçə çatışmamazlığı yaranardı. Bu isə iqtisadi geriliyə və digər problemləri ortaya çıxarardı. Bu disertasiyada iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin vergi sistemlərini və Azərbaycan Respublikasında mövcud olan vergi sistemini ətraflı şəkildə göstərdik ki, həmin ölkələrin vergi sistemlərindən istifadə edərək hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirmə istiqamətlərini daha aydın görərək. Ölkəmizə tətbiq edək.

Qeyd edilən vergi güzəştləri göründüyü kimi, hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb ediləmsini təkmilləşdirməklə bərabər, iqtisadi yüksəlişdə səbəb olur. Buradan belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, müxtəlif gəlir səviyyəsinə, fərqli məbləğdə dövriyyəyə sahib olan hüquqi şəxslər fərqli faiz dərəcəsində vergiyə cəlb olunduqları üçün onların vergiyə cəlb olunmasında artışı mövcuddur. Əvvəlki paragraflarda Fransada mövcud olan mənfəət və əmlak vergisi üzərində bu məsələ izzah edilmişdir. Az dövriyyəyə sahib olan hüquqi şəxslər aşağı faiz dərəcəsində vergiyə cəlb olunsalar, bu onların fəaliyyət dövrünü uzadar. Azərbaycanda da belə uğurlu vergi siyasətlərindən istifadə edilərsə, həm ölkə daxilində iqtisadi vəziyyət daha yaxşı vəziyyətdə olar, həm də hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunma faizi yüksələr.

Nəticə və təkliflər

Müasir dövrdə vergilər, büdcə gəlirlərinin əsas hissələrini təşkil edir. Bu gəlirlərin də böyük bir hissəsini isə hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunmasından əldə olunur. Tədqiqat zamanı həm ölkəmizdəki hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunması, həm də iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdəki hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunmaları haqqında dolğun məlumatlar qeyd etdik. Əgər vergi sistemində güzəştlər mövcud olmazsa, hüquqi şəxslər də müəyyən zaman sonra qeyri legal yollardan istifadə edərək vergidən yayına bilərlər. Lakin hökumətin iqtisadi və siyasi vəziyyətə nəzarəti olarsa, müəyyən vergiləri müəyyən zaman kəsiyində aşağı endirərək iqtisadi artıma təkan verə bilər.

Buradan belə bir nəticəyə gəldik ki, hüquqi şəxslərin daha effektiv şəkildə vergiyə cəlb olunmaları üçün elə bir sistemin əsası qoyulmalıdır ki, ilk öncə bizim vergi sistemimiz kimi sadə, hər kəs tərəfindən anlaşıla bilinən olsun, daha sonra da iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin vergi sistemi kimi dəyişən dərəcəyə sahib vergilərin məcmusu olsun. Hüquqi şəxslər fəaliyyətə başlayarkən müəyyən vergilərdən azad olsunlar, digər vergilər üzrə də vergi güzəştləri əldə etsinlər. Bildiyimiz kimi fəaliyyətə yeni başlayan hüquqi şəxs kapital qıtlığı ilə üz üzə olur və bu hüquqi şəxslərin fəaliyyətlərini sonlandırması nə həmin ölkəyə, nə də həmin hüquqi şəxsə faydası yoxdur. Beləliklə dövlət, hüquqi şəxslər fəaliyyətə başladıkları andan onlara həm vergi güzəştlərindən yararlanmaları üçün həm də ki kapital qıtlığından əziyyət çəkməmələri üçün vergi güzəştləri təklif edərsə, hüquqi şəxslər fəaliyyətini uğurla davam etdirmək üçün təkan qazanmış olar.

Beləliklə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə və Azərbaycan Respublikasında hüquqi şəxslərin vergiyə cəlb olunmasının müqayisəli təhlilinə əsaslanaraq, ölkəmiz üçün əhəmiyyətli hesab etdiyim aşağıdakı təklifləri irəli sürə bilərəm.

1. Əlavə dəyər vergisi qiymətə əlavə kimi çıxış etdiyindən malın qiymətini bahalaşdırır. Bu isə onun rəqabət qabiliyyətini aşağı salır. Ölkədə istehsal olunan bəzi malların rəqabət qabiliyyətinin artırılması, bu malların istehsalçıların stimullaşdırılması üçün əlavə dəyər vergisinin diferensial dərəcəsinin, məsələn 10 faiz azaldılmış dərəcəsinin tətbiq olunması.

2. Məlum olduğu kimi Vergi Məcəlləsinə əsasən əsas vəsaitlərin alınmasına, gətirilməsinə, quraşdırılmasına çəkilən xərclərin gəlirdən çıxılmasına yol verilmir. Bu isə müəyyən dərəcədə yeni texnika və texnologiyanın tətbiqinə stimulu azaldır. Fikrimcə bu məhdudiyyətin aradan qaldırılması yüksək keyfiyyətli rəqabət qabiliyyətinə malik olan malların istehsalını stimullaşdırar.

3. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri biznesin ən çevik subyektləri hesab olunurlar. Bugün bazardakı məhsul bolluğunu nəzərə alsaq, yeni yaradılan istehsal müəssisələrinin bazardakı rəqabətə davam gətirməsi çox çətindir. Buna görə də yeni yaradılmış və istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin, inkişaf etmiş ölkələrdə olduğu kimi, fəaliyyətə başladıkları ilk 2-3 il ərzində mənfəət vergisindən azad edilməsi onlara münasibətdə çox əhəmiyyətli bir hadisə olardı.

4. Azərbaycan Respublikasında amortizasiya ayırmalarının maksimal dərəcəsi Vergi Məcəlləsinin 114-cü maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Əvvələn, Vergi Məcəlləsində əsas vəsaitlərə sürətli amortizasiyanın tətbiqi nəzərdə tutulurdu. Bu gün qanunvericilik kapital xarakterli xərclərin gəlirdən çıxılmasına yol vermədiyindən, fikrimizcə dəyəri ödənilmiş və istismara verilmiş əsas vəsaitlərin amortizasiya normasının bir neçə dəfə artırılması faydalı olardı. Düzdür, Vergi Məcəlləsində edilən son dəyişikliklərdə mikro sahibkarlıq subyektlərinin amortizasiya normasının 2 dəfə, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin isə 1.5 dəfə artırmaq hüquqi verilib. Fikrimcə belə bir hüquq digər sahibkarlıq subyektlərinə də verilməlidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, İctimai birliklər haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/7829
2. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, Kooperasiya haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/1753
3. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, www.economy.gov.az/-article/the-establishment-of-a-legal-entity/21355 (11.05.2017)
4. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, <http://www.e-qanun.az/code/8>
5. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/33023, Bakı (31.06.2016)
6. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/34496, Bakı (16.12.2016)
7. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/35811, Bakı (31.06.2017)
8. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, www.e-qanun.az/framework/37404, Bakı (01.12.2017)
9. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi <http://www.e-qanun.az/code/12>
10. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi, vn.taxes.gov.az/1/download-thf.pdf
11. Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi, www.taxes.gov.az/VM2019-VM2019.pdf (15.02.2019)
12. F.Ə.Məmmədov, A.F.Musayev, M.M.Sadıqov, Y.A.Kəlbəliyev və Z.H.Rzayev (2010) “Vergilər və Vergitutma” Bakı, “Çaşıoğlu” səh 512
13. Wikipedia Açıq Ensiklopediya, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Maddə13.2.2, az.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCquqi_%C5%9F%C9%99xs (01.05.2019)

Türk dilində

1. Sputnik Türkiyə, tr.sputniknews.com/turkiye/201901051036943744-sigara-vergi-orani-artti/ (05.01.2019)
2. www.hesapkurdu.com/konut-kredisi/rehber/emlak-vergisi-hesaplama (14.11.2018)
3. PwC, <https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/vergi/dolayli-vergi/bultenler/-kdv-otv-bultenleri/2019/2019-kdv-duzenlemeleri.html> (01.01.2019)
4. <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2019/01/02/indirime-devam> (Pinar Çelik, Ufuk Sandık, Hazal Ateş, 02.01.2019)
5. taxauditingymm.com/img/dosyalar/412281fransa_yatirimlari_brifing_raporu.-pdf (04.02.2019)

Fransız dilində

1. www.service-public.fr/professionnels-entreprises/vosdroits/F32101 (28.01.2019)

İngilis dilində

1. TMF Group www.tmf-group.com/en/services/companies/accounting-tax/vat/-country-profile/france/ (28.01.2018)
2. www.angloinfo.com/how-to/france/money/general-taxes/value-added-tax (Angloinfo, 02.04.2019)
3. www.frenchbusinessadvice.com/VAT-in-France (AUGEFİ, 27.03.2019)
4. www.impots.gouv.fr/portail/files/media/1_metier/5_international/french_tax_system.pdf (ACCUEİL, 03.01.2019)

5. www.blevinsfranks.com/quarterly/france-tax-reforms-2018-bff(Blevins Franks, 17.01.2018)
6. PWC France, taxsummaries.pwc.com/ID/France-Corporate-Taxes-on-corporate-income (30.01.2019)
7. Wikipedia Açığı Ensiklopediya, en.m.wikipedia.org/wiki/Taxation_in_France (14.04.2019)
8. www.expatica.com/fr/finance/taxes/a-guide-to-taxes-in-france-101156/ (21.12.2018)
9. www.french-property.com/guides/france/working-in-france/starting-a-business/other-business-taxes/ (09.10.2018)
10. Business news daily, www.businessnewsdaily.com/7720-small-business-taxes.-html (Matt D'Angelo, 04.01.2019)
11. PwC, taxsummaries.pwc.com/ID/Russian-Federation-Corporate-Other-taxes# (25.01.2019)
12. www.french-property.com/guides/france/purchase-real-estate/auction/ (28.05.2018)
13. www.french-property.com/guides/france/purchase-real-estate/auction/introduction/ (03.07.2018)
14. www.french-property.com/guides/france/property-rights/ (20.09.2018)

CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI

Cədvəl 1 : Büdcəyə vergi daxilolmalarının dinamikası. (29.05.2018).....	42
---	----

ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

Şəkil 1. Vergi siyasətinin formaları, 2010	21
Şəkil 2. Vergi siyasətinin tipləri, 2010.....	23
Şəkil 3. Azərbaycan Respublikasının vergi sistemi.....	30
Şəkil 4. Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi(29.05.2018).....	43
Şəkil 5. Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi(29.05.2018).....	44
Şəkil6. Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi(29.05.2018).....	45
Şəkil7. Sadələşdirilmiş vergi.....	46
Şəkil 8. Mədən vergisi(29.05.2018).....	47
Şəkil 9. Yol vergisi(29.05.2018).....	48
Şəkil 10. Aksiz vergisi(29.05.2018).....	49
Şəkil 11. Əlavə dəyər vergisi(29.05.2018).....	50
Şəkil 12. Mənfəət vergisi(17.01.2018).....	60
Şəkil 13. Əmlak Vergisi 2011.....	64
Şəkil 14. Amerika birləşmiş ştatlarında Vergi sistemi 2010.....	66